

NOĆNE SJENKE.

— Ivan B. Đaja. —

Mitar, najstariji kalfa, udarajući poslednje klince u penge stare čizme, zapjeva po stoti put kroz nos jednu monotonu pjesmu, na šta nekoliko glasova na isti način zapjevaše istu pjesmu uz lupanje čekića u krute i suhe donove.

Bješe petoro ljudi nagnutih nad svojim radom oko malog obučarskog stola, sa koga je tužno svijetlila lampa sa zelenim zaklopom od hartije te se sva svjetlost rasipala po podu i na stô a obasipala je svojim zracima njihove ruke pri radu, dok lica i cijela oniska soba bjehu u sjenci i polu-mraku.

Sve to bjehu vrlo mladi ljudi, a neki — još dječaci; savi-jenih leđa, sa starim prslucima i bijelim košulama sa zavrće-nim rukavima, svi su hitro i brzo radili: šili, kucali, strugali i bušili

Soba je bila jako ugrijana i zaudarala je na čiriš i staru kožu, kroz mala okna opažala se bijela poljana sva zasuta snijegom, a nad nom u daljini nekoliko malih kućica, koje su se jedva odsijecale na bijeloj, maglovitoj pozadini.

Na oniskim zidovima radionice ukazuju se kroz polu-tamu razni predmeti pokačeni ovdje ondje, dole na podu stoje gomile stare obuće, kože, kalupa i drugih stvari, a na pocrneloj tavanici drhti među gredama sjajan kotur, što ga lampa baca sa stola.

Svi, neosvijetljenih lica, pjevali su s vremena na vrijeme, zatvorenih usta a razvlačeći vrlo dugo pjesmu, da bi im ova valda time više skratila vrijeme i ubrzala rad.

Pri dnu sobe vatra plamti u tankoj gvozdenoj peći i po katkad se plamen ukaže kroz odušku na vratima i baci malo svjetlosti izokola po sobi i podu tada po zidovima sve

zaigra i zadrhti, sjenke se razvuku i zatrepće, postanu čas tamnije čas bleđe, a obješene krpe na užetu bace avetske sjenke na staru tavanicu. Na jedan mah, sjenke iščeznu, zidovi opet utonu u tamu, a vatra zarudi uz zviždañe sjeverca, koji mete na poļu snijeg pred vratima a raspiruje vatru kroz ovejan oćak.

Mitar zapoće opet pjevati, a svi ostali s ñime u jedan glas — pognutih glava oko stola obasjana bljedom svjetlošću — nastaviše pjesmu.

Vjetar je na poļu okretao u vihor sitan snijeg i nanosio ga uz tarabe na ćitava brda. Noć je brzo padala na ono ogromno bjelilo puno tišine; prolaznici su nećujno koracali, umotani do nosa, ostavljajuć za sobom stope po bijeloj zasutoj stazi

Zimska se noć brzo spušta! Sve tone u mrtvu tišinu. Vjetar zazviždi, pa zatim tišina, koju prekida iz susjedstva iz niske omalene šupe po koji tup udar sjekire u drvo.

*

Lampa na stolu poodavno je već gorjela, kad majstor Petronije stigne kući sa nekoliko pari stare obuće umotane u crno-zelenkastoj krpi. Petronije najprije otrese na pragu svoju debelu obuću i stari kaput, pa stupi unutra nazvavši dobro veće radenicima. Šubara mu se bijelila od snijega, a ćupavi brkovi bili su puni leda, i majstor Petronije uzevši jedan tronožac sjedne do male peći i stane se grijati trljajući okorjele dlanove o samu peć.

— Hladnoća, Bože, reće kratko majstor Petronije mećući drva u vatru. Ćuo sam u ćaršiji, da je noćas led stao na Dunavu

— I poskupjela drva, Bog ih ubio, prekide ga ñegova žena, koja je bila s one strane pregrade što dijeli sobu na dva dijela. Tucin dan, Tucin dan, ali ovakva ćića da Bog saćuva.

I onda se u radionici ukaza mala debela žena s nakrivljenim fesom na glavi. Majstorica se podboći metnuvši ruke na kukove i stane kroz okna posmatrati zimsku noć, ali ćim osjeti kroz klućaonicu kako vjetar sijeće kao kosa, ona zadrhta:

— Strašno! i onda u znak čuđenja cvrkne nekoliko puta jezikom.

— Nego znaš li šta Maro? Je li gotova večera, ja sam što...

— Uha! prekine ga majstorica zadovoljno. Odavno je večera gotooo... va.

Tada majstor Petronije ugrijavši se ode s one strane pregrade noseći u ruci obuću, koju je bio svukao da bi bolje zagrijao noge.

Jedući posnu večeru, u koju je umakao svoje čupave brkove kao star mačak, pomisli na sutrašnje mesojede i rekne zadovoljno ženi:

— Ha, sutra čim svane, Gliša će poći sa mnom, a ti gledaj, kad donesemo prase, da bude vrele vode te da ga odmah šurimo.

Majstorica klimne glavom, pa reče podigavši glas:

— Glišo, hajde, odgrni snijeg pred šupom, toliko je napadao, da se vrata ne mogu otvoriti, a treba da izneseš sađam i korito još večeras, jer... i produži nešto govoriti svome mužu, psovati kućneg gazdu, koji im tjera inat:

— Psina švapska. Došao ovamo da jede tud hleb, gladničina. A dugove ne plaća kod „Crne mačke“...

Najmlađi u radionici ostavi obuću koju je mazao i ustane da poslušša gazdaricu.

Baš je čudnovat taj Gliša! Malen, nesrazmjerno skrojen, velike okrugle glave, s ugojenim licem kao pun mjesec. Kad se ta mjesečina nasmije, svaki se mišić pomakne: usta se jako razvuku, a uši mrdnu u nazad svojim gornim dijelom, cijelo se tjeme pokrene, kosa pobjegne s uska čela, a nos istrči unaprijed. A kad se nije smijao, bogiđavo lice bilo mu je odveć ozbiljno, a pogled ni više ni manje nego dostojanstven, i izgledalo je da se taj čovjek bavi Bog zna kakvim ozbiljnim stvarima.

Nije bio glup, ali jadnik ne bješe pismen, ne bješe nikada ništa pročitao u svome životu, a uvijek je mislio; ali te misli bjehu snovi! Ta ko ne poznaje snove na javi? Ali niko kao jadni Gliša

Poslije kratka vremena, Gliša se vrati u radionicu duvajući u prste i zasjedne na svoju nisku stolicu u jednom kutu

radionice do jednih polica, na kojima je bilo nekoliko drvenih kalupa. Stoličica je postavljena jednim komadom tvrda sukna, i on se zadovoljno zavalj na ņu, savj grbaču, stegne jednu staru obuću među koljena i nastavi rad.

Svi su vrlo hitro radili, i majstor Petronije sa poslednjim zalogajem u ustima zasjede za rad, natuče na nos velike okrugle naočare, zasuče rukave svoje šarene košule i počne šiti nedovršenu ěizmu, pogledajući po katkad preko naočarâ, kada je htio da uzme štogod sa stola.

Trebalo se žuriti bogme, mnogo posla pred praznik, naročito u ovom kraju, gdje se preko godine slabo pazari.

— Ovo je gore nego eiganski kraj, vikao je često preko godine majstor Petronije. Tobož činovnici i gospoda, a ovamo nikad i nemaju penĝeta na nogama, već navuku kaļače na raspale cipele i nikad ne svlače jedno bez drugoga. Vidiš, Maro, politika, politika, ona je svemu tome kriva.

Sad dakle, kad se ukaže dobra prilika, ne treba je propustiti. Majstor Petronije, koji je preko cijele godine imao samo Glišu za pomoćnika, bio je sada uzео još četvoricu u pomoć, i nijedan nije imao vremena da zijevne.

To je bila već treća uzastopna prebdjevena noć; samo su iz jutra lijegali po nekoliko časova, i onda se opet rad nastavljao u maloj radionici cijeloga dana i cijele noći. Svaki je htio da skupi malo para za praznik i za to je trebalo mnogo raditi i naprezati se, a pored toga dobrovoljno pjevati.

Ali svaki je imao pred sobom cilj: nekoliko dana uživanja i bezbrižnosti, i samo je tijelo ņihovo osjećalo umor ali ne duh.

Mitar opet zapjeva, — svi zapjevaše, čak i majstor Petronije, i ako nije znao pjesmu.

Gliša je sjedio u svome uglu i strugao, izjednačavao novu petu na staroj ěizmi, ali je on to vrlo ozbiljno radio. I on je pjevao, ali se nije opažalo, jer mu lice time nije ništa gubilo od uobičajene ozbiljnosti.

Stupali su tako sve dublje u noć, popijevajući s vremena na vrijeme.

Stari sahat na zidu izbi devet časova.

Malo docnije vrata se otvoriše; svi podigoše glave, ali, vidjevši ko je, brzo ih spustiše.

Na pragu je stajala neka baba, koja glasom, koji je u pola ličio na plač, stane vrlo tiho govoriti svojim suhim glasom:

— Gligo, Gligorije, jedini u majke 'Rano moja, čedo moje Oženiće te baba bogatom i lijepom curom sa sto dukata, kakve nema na cijelom Vračaru i Novom Selištu. Diko moja Sine Gligo, hajde da kupiš bolesnoj babi malo rakije.

To je bila stara pjesma, koju je Gliša dobro poznavao i odavno slušao po nekoliko puta dnevno: to je bila baba-Ankina pjesma. Gliša je uzimao malu bocu i odlazio u jednu malu kafanicu, da kupi babi rakije.

Baba Anka, uvijek zamotana u velikoj vunenoj mahrami, ličila je na staru sovulagu; kukasta nosa a vrlo sitnih očiju, koje su u mraku svijetlele kao zečje oči, nekoliko rastrkanih zuba u dñoj vilici, a dosta ćeretaña i pričaña na jeziku.

Vořela je Glišu i mnogo mu obećavala; kad god je dolazila s praznom bocom u radionicu, uvijek je ponavljala sa praga svoja obećaña jadnome Gliši, a ovaj je u to dosta polagao nada, ali to mu ne bjehu najveće. Kako, zar Gliši to da bude najveća nada? Hajde! To nije bilo ništa prema ostalim nadama, koje je on vrlo hrabro gajio.

Eto sad jednog primjera, čemu se Gliša nadao, i o čemu je najviše sañao: Ali ne, ne treba reći, jer svi bi ljudi mislili, da je on velik nespretnik, čak i oni, koji su veći od ñega u tom smislu.

* * *

Provodařika jadtoga Gliše stanovala je pri dnu jedne avlije u jednoj jedinoj sobici. Plela je čarape po vas dan pred svojim vratima; radeći vrlo brzo i razgovarajući u isto vrijeme s kojom susjetkom, zaradivala je dosta da joj ništa ne fali. Trošila je dosta rakije, ali vařa reći da nije ona sve sama pila, već u društvu svoje najbolje susjetke, jedne sredovječne žene, koja je još nosila na licu ostatke vrlo osobene ñepote. Ta jadtica nije nikada ni pare imala u kući, a vrlo je bijedan život provodila uz bolesna i nestrpljiva muža, koji je prije zauzimao dosta visok položaj u društvu, kad se je upropastio i fizički i moralno.

U toj avliji stanovalo je jedno desetak porodica iz najrazličitijih društvenih materijalnih i moralnih slojeva izmrzanoga Biograda.

Ali niko se u toj avliji nije slagao kao baba Anka i nena nesrećna susjetka. Obje su bile naivne i dobre žene, i nekih dana, kada bi popile malo više rakije, onda je baba Anka dugo pričala o svojim bijedama i nevoljama, o svojim preminulim sinovima, o svojoj mladosti, i onda je gorko plakala, krupne djetinjske suze kvasile su joj stare obraze. Dobra susjetka je sa vlažnim očima tješi i utješi, pa obje duboko uzdahnuvši kucnu se i popiju poslednju čašicu, da utope gorčine prošlosti i sadašnjosti.

* * *

Mala gomila je još pri radu.

Stari sahat na zidu kuca jako i sakato, dok se klatno ravnomjerno klati, a crni se tegovi lagano spuštaju niz taman zid. S vremena na vrijeme nešto se odvije u sahatu, teg se spusti na niže, i časovi izbijaju: ponoć, . . . jedan, . . . dva, . . . tri, . . . četiri; mala gomila je uvijek pri radu. Vatra rēi, sjenke igraju kao aveti, a Mitar umoreno zapijeva kroz nos istu pjesmu. Nebo je vedro na polju, puno zvijezda a bez mjeseca; sa strehe vise duge ledene svijeće, a okna su išarana ledenim evijećem.

Vjetar zuji hladan kao smrt.

Mitar je poslednji put zapjevao, kao da nema više daha u grudima. Svi ćute.

Gliša se zgurio na malome stoliću, radi ćuteći kao da je zanjemio, a diše brzo i kratko. Glava mu je otežala, umor ga steže oko vrata, a bol osjeća nad plečkama i lopaticama.

Na mah mu nešto zablista pred očima: šareni i sjajni mozaici, neka bijela vitka tijela igraju pred njim u lubičastom vazduhu, iz daljine dopire slaba muzika, koja odjekuje med šarene mavarske lukove i svodove

Gliša se trže; sve iščeze, i negov mozak stane upravljati rukama koje su same radile. Vidi pred sobom lampu, a izokola nikoga i ništa.

Sahat izbi časove.

Gliša ispravi savijena leda i uzme drugu obuću.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

У
Р
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Očni kapei padaju. Jedna tamna, neodređena i živa slika diže se pred očima. Lomne, ispresijecane misli prelaze kroz mozak i jedine se s onim neodređenim slikama, u kojima se sve miješa i pretura. Tek po katkad, nešto bijelo, lako i tanahno igra u šarenilu i muzičkim zvucima, nešto zlatno raste u vazduh, bez temelja, diže se, spušta se, sjaji se, i . . . sve to iščezava kao voden klobuk. Ruke još rade, jer sve se te slike ukazaše za jedan trenutak: dok je spustio i podigao umorne trepavice.

Slike se opet pojavljuju, pa iščezavaju, pa onda opet se ukazuju sa više sile i mađe jasnoće, pa ponovo nestaju. To se tako u beskraj ponavlja, ostavljajući jadnome Gliši čudne, neodređene utiske i osjećanja.

Sahat opet izbi časove. Prve udare Gliša miješa sa svojim snom, i pri svakom udaru izlazi mu pred oči jedan mali zeleni kotur, malen kao tačka, pa raste, postaje velik, pa se opet naglo smanjuje i postane tačka: iza toga nešto bijelo i crveno igra, prolazi . . . pa sve nestaje.

Gliša pòglèdâ oko sebe, diše vrlo brzo, uzima sa stola jedan alat, i trepavice lagano padaju i odmah se brzo dižu.

Mala peć se naglo raspali i osvijetli sobu. Sjenke zaigraše, i Gliša u polu-snu vidi hiljade ljudskih laktova i mišica, sa poderanim raspalim rukavima, kako mašu hitro ovamo onamo po zidovima i tavanici, pozdravljajući u zanosu sreću, davno očekivanu sreću, koja im se približuje iz daljine zelenim, mirišljivim putem. Mašu gole ruke kao pruće, a rasparčani rukavi mlate izokola. Pa onda, broj ruku smanjuje se, tek po koja se još samo opaža, pa na jedan mah opet ih se stvori puno, puno, i mašu li mašu

Sahat izbija. Na polu je još mrak, ali se opaža da će uskoro da sviće. Rijetke velike pahulice lagano padaju sa visinâ; sve je bijelo, ni traga od stazâ. Mala gomila je još pri radu. Niko više ne pjeva, već svi éute kao u kakvu snu, ali ruke ne prestanto rade, i ako svijest u pola spava; ruke znaju svoj posao i one ga vrše.

Sjenke neumorno igraju, a lampa sada kao iznurena baca izokola slabu, žutu, bolešljivu svjetlost.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Vrata se polako oškrinuše.

Ledna vazдушna struja projuri kroz radionicu, snijeg sa praga dokotrļa se po podu, a krpe se dugo, dugo zaľuľaše. Kroz otvorena vrata i ogromnu zimsku tišinu dopire iz daľine pjevaće pijetlova.

Ću se neko mrmľaće, pa onda zvonke staklene rijeći:.... „bogatom, lijepom curom sa stooo dukaaata....“

Gliša se naglo trže, ispusti obuću i ćekić, pa gledajući babu uprtim, strašnim, raširenim očima uputi se pravo k ņoj, obarajući sve pred sobom.

Nikada baba ne bješe izgovorila te rijeći sa toliko strasti i lepote, one zanesoše Glišu daleko, daleko, i ogromna zlatna kula, bijela, vitka tijela i sve, što je vidio u snu, stade pred ņim i pokloni mu se.

Uzevši boćicu od babe, otrći kao mahnit, ostavivši otvorena vrata.

Hladni vazduh bio je razbudio radenike. U daľini nad polanom istok je bio ožaren bljedom ružićastom svjetlosti, koja je prodirala međ dugulašte, bijele oblake.

Mitar ispravi svoju jako savijenu grbaću, napuni pluća hladnim vazduhom, i onda uzdah i pjesma zajedno izadoše iz ņegovih grudi.

ПРОСИДБА.

Шала у једном чину.

— А. П. Чехов. —

Лица :

Стјепан Стјепановић Чубуков, посједник.

Наталија Стјепановна, његова кћи, 25 година.

Иван Васиљевић Ломов, сусјед Чубукова, здрав, угојен посједник.

Догађа се на Чубуковљеву љетниковцу.

I.

Гостињеска соба у дому Чубуковљеву.

Чубуков и Ломов (улази у фраку и бијелим рукавицама).

Чубуков (излазећи му на сусрет). Голубице, кога видим? Иван Васиљевић! Врло ми је мило! (Пружа руку). Право изненађење, мамице! Како сте?

Ломов. Захваљујем. А ви како сте?

Чубуков. Живим по мало, анђеле мој, вашим молитвама и тако даље. Сједите, молим понизно. Управо није лијепо сусједе заборававати, мамице моја... А, голубице, што ви то тако званично? У фраку, рукавицама и тако даље. Зар идете некуда, драгоцјени мој?

Ломов. Не, ја само вама, цијењени Стјепане Стјепанићу.

Чубуков. Па зашто у фраку, драги мој? Управо као на нову годину с посјетом.

Ломов. Видите ли у чем је ствар (ухвати га испод руке). Ја сам дошао вама, цијењени Стјепане Стјепанићу, да вас узнемирим једном молбом. Више пута имао сам част обраћати се вама за помоћ, и увијек... тако рећи... но, опростите, ја се узбуђујем. Ја ћу попити мало воде, цијењени Стјепане Стјепанићу. (Пије воде).

Чубуков (на страну). Дошао је да тражи новаца. Не дам. (Њему). У чему је ствар, красни мој?

Ломов. Видите ли, Цијење Стјепановићу... опростите, Стјепане Цијењеновићу... то јест, ја се ужасно узбуђујем, као што изволите видјети. Једном ријечи, само ми ви можете по-

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

моћи, премда, управо, ничим нијесам заслужио и... и немам права рачунати на вашу помоћ.

Чубуков. Ама не отежите, мамице. Говорите отворено... Но?

Ломов. Одмах... Ове минуте... Ствар је у томе, што сам дошао просити руку ваше кћери Наталије Стјепановне.

Чубуков (радно). Мајчице! Иване Васиљевићу! Поновите још једном — ја нијесам чуо.

Ломов. Ја имам част просити...

Чубуков (прекидајући га). Голубице моја... Мени је мило и тако даље... Ето управо и томе слично... (Загрли га и љуби). Давно сам желио. То је била моја свагдашња жеља. (Пусти сузу). И љубио сам вас вазда, анђеле мој, као рођенога сина. Нека вам Бог да обојема савјета, љубави и тако даље, а ја сам много желио... Што стојим као трупина? Поматушио од радости, сасвим поматушио!... Ох, ја из душе... Идем да зовем Наташу и томе слично.

Ломов (разљежен). Цијењени Стјепане Стјепанићу, како ви мислите, могу ли рачунати на њезин пристанак?

Чубуков. Такав, управо, момчина и... и она да не пристане! Заљубљена је, може бити, као мачка и тако даље... Одмах... (Оде).

II.

Ломов (сам).

Ломов. Хладно. Сав дрхћем као пред испитом. Главно је — треба се ријешити! Ако човјек дуго мисли, колеба се, много разговара и чека идеала или праве љубави, онда се не ће никада оженити. Брр! Хладно! Наталија Стјепановна одлична је домаћица, љепушката, образована... шта ми више треба? Од узбуђења почне ми већ и зујати на ушима. (Пије воде). А не женити се, није ми могуће. Прво, мени је већ тридесет и пет година — доба, тако рећи, критично. Друго, мени је потребан правилан, уређен живот. У мене је покварено срце, постојано лупање, пргав сам и вазда се ужасно узбуђујем. Овога часа губице ми дрхћу и капак деснога ока игра... Но најужаснији ми је — сан. Тек што легнем у постељу и

почнем спавати, кад изненада нешто у лијевоме куку — жиц и бије право у плеће и у главу. Скочим тада као махнит, прошетам мало и опет легнем, но тек што почнем спавати, а у куку опет — жиц! И тако двадесет пута...

III.

Наталија Стјепановна и Ломов.

Наталија Стјепановна (улази). Но ето ти! То сте ви, а отац вели: иди, тамо је трговац по робу дошао. Здравствујте, Иване Васиљевићу!

Ломов. Здравствујте, цијењена Наталијо Стјепановна!

Наталија Стјепановна. Извините што сам у кецељи и неглижеу. Чистимо грашак за сушење. Зашто нијесте у нас одавно били? Сједите. (Сједа). Хоћете ли доручковати?

Ломов. Не, захваљујем, ја сам већ ио.

Наталија Стјепановна. Пушите... Ево кресавица... Вријеме је дивно, а јуче је била така киша, да раденици читав дан нијесу радили. Колико сте стогова ви накосили? Ја сам, замислите, пожурила и покосила сву ливаду, а сад се кајем и бојим се, да ми не сагњије сијено. Боље би било причекати. Но шта је то? Ви сте, чини ми се, у фраку! Каква новост! Идете на бал, шта ли? У осталом, и прољеншали сте се. А зашто сте се управо тако нагиздали?

Ломов (узбуђујући се). Видите ли, цијењена Наталијо Стјепановна... Ствар је у томе, што сам ријешо замолити вас, да ме саслушате. Ви ћете се зачудити и, шта више, расрдити, али ја.... (на страну). Ужасно хладно!

Наталија Стјепановна. У чему је ствар? (Пауза). Но?

Ломов. Стараћу се, да будем кратак. Вама, цијењена Наталијо Стјепановна, познато је, да већ одавно, од самога дјетињства, имам част знати вашу породицу. Моја покојна тетка и њезин муж, од којих сам ја, као што изволите знати, наслиједио земљу, вазда су дубоко уважавали вашег оца и покојну матер. Породица Ломових и породица Чубукових били су вазда у пријатељским, може се рећи, сродничким одношима. Осим тога, као што изволите знати, моја земља тијесно

се додирује с вашом. Ако се изволите сјећати, моје Воловске ливадице граниче с вашим брезовњаком.

Наталија Стјефановна. Опростите, ја ћу вас прекинути. Ви говорите »моје Воловске ливадице«... А зар су оне ваше?

Ломов. Моје.

Наталија Стјефановна. Ето ти! Воловске ливадице су наше, а не ваше.

Ломов. Не, него моје, цијењена Наталијо Стјефановна.

Наталија Стјефановна. То је за ме новост. Откуда су ваше?

Ломов. Како откуда? Ја говорим о оним Воловским ливадицама, што су су се као клин увукле између нашега брезовњака и Горјелога блата.

Наталија Стјефановна. Но да, да. Оне су наше.

Ломов. Не, ви се варате, цијењена Наталијо Стјефановна, — оне су моје.

Наталија Стјефановна. Али дођите себи, Иване Васиљевићу! Јесу ли одавно ваше?

Ломов. Како одавно? Откако себе знам, увијек су биле наше.

Наталија Стјефановна. О молим, извинићете!

Ломов. То се и по хартијама види, цијењена Наталијо Стјефановна. О Воловским ливадицама било је некада спора — то је истина; но сада је свакоме познато, да су моје. Нема се ту рашта препирати. Ако изволите видјети, баба моје тетке дала је те ливадице бесплатно, на неизвјесно вријеме, сељацима нашега дједа, да се користе њима, за то, што су јој пекли опеке. Сељаци дједа нашега оца користили су се бесплатно ливадицама четрдесет година, те су их навикли сматрати као своје, а по томе, када се развидјело...

Наталија Стјефановна. Никако није тако, као што ви причате. И мој дјед и прајед држали су, да им је земља допирала до Горјелова блата — а то значи, да су Воловске ливадице биле наше. Нашто се ту препирати — не разумијем. Шта више досадно је!

Ломов. Ја ћу вам хартије показати, Наталијо Стјефановна!

Наталија Стјефановна. Не, ви се просто шалите, или ме дражите... Какво изненађење! Владамо земљом готово

триста година, и изненада нам кажу, да земља није наша. Иване Васиљевићу, опростите, али ја својим ушима не вјерујем. Мени нијесу драге те ливадице. Тамо је свега пет десетина и не вриједе ни триста рубаља, али ме неправда узбуђује. Говорите шта хоћете, али ја не могу трпјети неправде.

Ломов. Послушајте ме, молим вас. Сељаци дједа вашег оца, као што сам имао част већ казати, пекли су за бабу моје тетке опеке. Теткина баба, желећи да их задовољи...

Наталија Стјепановна. Дјед, баба, тетка... ништа ја ту не разумијем! Ливадице су наше, и то је све!

Ломов. Моје.

Наталија Стјепановна. Наше! Макар два дана доказивали, макар обукли петнаест фракова, али су оне наше, наше, наше... Вашег не тражим, а своје не желим губити... Како вам је драго!

Ломов. Мени, Наталијо Стјепановна, ливадице не требају, али ја из принципа. Ако изволите, ја ћу вам их поклонити.

Наталија Стјепановна. Ја их могу вама поклонити, јер су моје! Све је то, у најмањој мјери, чудновато, Иване Васиљевићу! До овога часа, ми смо вас држали за добра сусједа и пријатеља, у прошлој години зајмили смо вам своју вршаћу машину, те смо због тога своју шеницу морали вријећи у новембру, а ви поступате с нама као с циганима. Поклањате ми моју земљу. То је чак дрскост, ако хоћете!

Ломов. По томе излази, као да сам ја узурпатор! Госпођице, ја нијесам никада туђих земаља грабио и не довољавам, да ме у томе ико окривљује... (Пије воде). Воловске ливадице су моје.

Наталија Стјепановна. Није истина, наше!

Ломов. Моје!

Наталија Стјепановна. Није истина! Ја ћу вам доказати! Данас ћу послати своје косаче на те ливадице.

Ломов. Шта?

Наталија Стјепановна. Данас ће моји косачи бити тамо!

Ломов. А ја ћу их по шији!

Наталија Стјепановна. Не смијете!

Ломов (хвата се за срце). Воловске ливадице су моје! Разумијете ли? Моје!

Наталија Стјепановна. Не вичите, молим вас! Можете викати и стењати од злобе код своје куће, а овдје, молим, да се држите у границама.

Ломов. Ах, да немам, госпођице, овога страшнога лупања и да ми жиле у сљепочницама не туку, друкчије би проговорио с вама. (Виче). Воловске ливадице су моје!

Наталија Стјепановна. Наше!

Ломов. Моје!

Наталија Стјепановна. Наше!

Ломов. Моје!

IV.

Исти и Чубуков.

Чубуков. Шта је то? Зашто вичете?

Наталија Стјепановна. Папа, објасни, молим те, томе господину, чије су Воловске ливадице: наше или његове?

Чубуков (њему). Пиленце, ливадице су наше!

Ломов. Али, молим вас, Стјепане Стјепановићу, откуда су ваше? Будите разуман човјек! Баба моје тетке дала је ливадице, на неодређено вријеме, бесплатно сељацима вашег дједа. Сељаци су се користили земљом четрдесет година и навикли су на њу као на своју...

Чубуков. Дозволите, драгоцјени мој... Ви заборављате, да управо сељаци нијесу плаћали вашој баби и томе слично за то, што се око ливадица тада препирало и тако даље... А сада свако псето знаде то, да су оне наше. Ви, изгледа, нијесте видјели плана?

Ломов. А ја ћу вама доказати, да су моје.

Чубуков. Не ћете доказати, драги мој...

Ломов. Не, доказаћу!

Чубуков. Мамице, зашто вичете тако? Виком управо ништа не ћете доказати. Ја вашег не желим, а нијесам намјеран пуштати своје. Зашто? А ако идете на то, слатка моја, да се препирете око ливадица, то ћу их радије поклонити мужицима него вама. Тако је то.

Ломов. Не разумијем. Како ви имате право поклањати туђу својину?

Чубуков. Дозволите, да ћу ја боље знати: имам ли право или не. Управо, младићу, ја нијесам навикао, да се са мном разговара таким тоном и тако даље. Ја, младићу, двоструко сам старији од вас и молим вас, да говорите са мном без агитације и томе слично.

Ломов. Не, ви ме просто за будалу сматрате и смијете ми се. Моју земљу називате својом и још хоћете, да будем хладнокрван и да говорим с вама љуцки! Тако добри сусједи не раде, Стјепане Стјепановићу. Ви нијесте сусјед, него узурпатор!

Чубуков. Шта? Шта сте рекли?

Наталија Стјепановна. Папа, одмах пошаљи косаче на ливадице.

Чубуков (Ломову). Шта сте рекли, милостиви господине?

Наталија Стјепановна. Воловске ливадице су наше и ја их не уступам, не уступам, не уступам!

Ломов. То ћемо видјети. Ја ћу судом доказати да су моје.

Чубуков. Судом? Можете тужити суду, милостиви господине, и томе слично. Можете! Ја вас знам, ви управо и чекате случај, да се можете парничити и тако даље. Ви сте сплеткар! Ваš род ваш био је сплеткарски! Ваš!

Ломов. Молим, не вријеђајте ми рода! У роду Ломових сви су били часни и није било ни једнога, који би се као расипник налазио пред судом, попут нашега дједа.

Чубуков. А у вашем Ломовскоме роду све су биле худе!

Наталија Стјепановна. Све, све, све!

Чубуков. Дјед вам је пио као сом, а млађа тетка Настасија Михајловна побјегла је с архитектором и тако даље.

Ломов. А ваша је мати била кривобока! (Хвата се за срце). У куку ми сијева!... У главу удара!... Оци!... Воде!...

Чубуков. А отац ваш је био карташ и прождрљивац.

Наталија Стјепановна. А тетка сплеткарка, каквих је мало.

Ломов. Лијева ми нога утрнула... а ви сте интриганат... Ох срце!... И ни за кога није тајна, да сте ви пред изборе под... У очима ми искре!... Гдје ми је капа?

Наталија Стјепановна. Ниско! Нечасно! Подло!
Чубуков. А и ви сте фаличан, дволичан и сплеткарош. Да!

Ломов. Ево капе... Срце... Куда ћу ићи? Гдје су врата?
Ох!... Умирем, чини ми се... Нога ми се вуче... (Иде вратима).
Чубуков (за њим). И да ти нога не пријеђе више праг мој!
Наталија Стјепановна. Тужите суду! Видјећемо!
(Ломов одлази посрћући).

V.

Чубуков и Наталија Стјепановна.

Чубуков. К врагу! (Ходе узбуђен).
Наталија Стјепановна. Какав лола! И сад вјеруј, након тога, добрим сусједима!
Чубуков. Мрзавац! Страшило грашно!
Наталија Стјепановна. Изрод никакав! Присвојио себи туђу земљу и још се смије инадити!
Чубуков. И та несрећа, та слијена кокош, усуђује се просити и тако даље. А? Просити!
Наталија Стјепановна. Шта просити!
Чубуков. Па дошао је зато, да тебе запроси.
Наталија Стјепановна. Да запроси? Мене? Што ми то прије нијеси казао?
Чубуков. Зато је и фрак обукао.
Наталија Стјепановна. Мене? Да запроси? Ах! (Пада на столицу и стење). Вратите га! Вратите! Ах! Вратите!
Чубуков. Кога да вратимо?
Наталија Стјепановна. Брже, брже... Зло је... Вратите! (Хистерични наступ).
Чубуков. Шта је то? Шта ти је? (Хвата се за главу). Несретан ти сам човјек! Убићу се! Објесићу! Измучили ме!
Наталија Стјепановна. Умирем... Вратите!...
Чубуков. Ух!... Одмах!... Не плачи!... (Отрчи).
Наталија Стјепановна (стење). Шта смо учинили? Вратите га, вратите!
Чубуков. (дотрчи). Одмах ће доћи и тако даље, ђаво га однио! Ух! Говори сама с њиме, а ја не ћу...

Наталија Стјепановна (стење). Вратите га!

Чубуков (виче). Иде он, каже ти се! О, каква је комисија, саздатељу, одраслој ћери бити отац! Заклаћу се! Сигурно ћу се заклати! Наружили човјека, осрамотили, отјерали, а све то ти... ти...

Наталија Стјепановна. Не, него ти...

Чубуков. Ја сам крив, управо. (На вратима Ломов). Но говори сад сама с њим! (Оде).

(Наставиће се).

МУДРЕ ИЗРЕКЕ.

х.

1. Први је уздисај дјетињства за слободу.

Вовнарг.

2. Кад љепота сјаји у очима, вјеројатно је да сјаји и другдје.

Исти.

3. Слобода и слабост не слажу се.

Исти.

4. Политички зборови имају своје неуклоњиве пороке, као разна доба људскога живота. Ко може, осим смрти, да заштити старост од немоћи?

Исти.

5. Не уљепшавај никад своје грешке, иначе не ћеш се од њих нигда ослободити.

Хердер.

6. Што је живот без матере?

Ада Негри.

7. Благотворност није давати много, него давати у згодно вријеме.

Лабриер.

8. Има људи, који се и изнутра одијевају како мода захтијева.

Ауербах.

O S V E T A .

(14)

Novela iz dubrovačke prošlosti.

Prijatelju Pavlu Orloviću

posvećuje M. de Valois.

XIII.

Tekla je godina 1581. Republika dubrovačka bila je sputila u tako gustu mrežu erkovnu upravu, da se ova nije mogla maći. Na nadbiskupskoj stolici sjedaše u to doba čovjek odvažne ćudi i vojničkijeh sveza, Jero Matteucci, unuk glasovitoga Saporosa Matteucci, poslanog negda od pape Pija V., da utvrdi gradske zidine proti Turcima. Ovaj nadbiskup nije mogao dugo snositi lance, u koje vlada bijaše okovala crkvu. Dobar dio naroda i jedan dio vlastele, a na čelu joj Frano Gundulić, diplomat i pravnik na glasu, gledahu s užasom urotu skovanu proti crkvi, ali, kako obično, smionost opakijeh ušutka mlitavu sklonost dobrijuh. U gradu se bila ustrojila katilinarska četa, sastavljena iz propalijeh vlastelina i razuzdanijeh popova, na čelu kojoj stojaše senator a kasniji knez Jero Kaboga, čovjek opake ćudi, uporne voľe, skrajne lukavosti i smionosti, kojemu bijaše svrha rastrojiti crkvu, te s toga podupiraše najlošije svećenike, zaprjećivaše svaki pokušaj reforme, pripomagaše uzurpaciji erkovne sudbenosti i progoñaše nadbiskupe, dok ih ne bi prinudio na odlazak. Zulum, počinjen Stonskom biskupu Bonifaciju de Stefanis-u, bi uzrokom žestoka rata između Matteuceia i vlade. Stvar je bila u ovome. Župnikom u Trsteniku bio je jedan tepavi pop, koji, radi te svoje mahne izložen neprestanome ruglu i podsmijevañu kapetana trsteničkoga, u jednom času srǒbe pograbi nož, probode kapetana, pa onda uteće na Korčulu, koja je tada pripadala Mlecima. Razǒnevi se senat na to zlodjelo i osudi ubiecu in contumacia da bude obješen in effigie. Pošto se takva presuda nije slagala s kanoničkim pravom, biskup joj se opre, sasvim da je bio spreman voditi istragu proti zločincu te ga strogo po zakon i kazniti. Senat nezadovoljan postupañem biskupovim udari izgonom ovog crkvenog starješinu, o čemu nadbiskup

obavijesti potanko papu, predočujući mu ujedno i svoje muke kod izvršivanja tridentskijeh reforama. Grgur XIII. upravi preko korčulanskoga biskupa Kviarija dugo pismo senatu tražeći potpunu zadovoljštinu.

Šestoga Novembra 1581. imao se sastati senat, jer je trebalo raspravljati o važnim državnim poslima. Toga dana knez Nikola Gradić bio je veoma zamišljen; odmah iza objeda povukao se u svoju radnu sobu, sio u stô i stao prebirati neke hartije, koje je te večeri imao iznijeti pred senat, a kad mu zdur oko 4 ure javi, da je došao državni tajnik, gospodar Ivo Menčetić, knez se diže iz stola i pričeka tajnika na vratima od sobe.

— E, gospodaru Ivo, što ti se čini? prvi će knez sekretaru.

— Ovemu smo se mogli nadat, odgovori sekretar. Spominete li se što sam rekô u senatu oni put: da ćemo na ovi način nagrajsat. Bili bi bole učinili da su mene poslušali, nego onega mahnica od Kabogu. On će za nas bit rovina.

Knez se zagleda u sekretara pa nakon malo primijeti:

— A što ti se čini, bili odi mogô bit prst arčibiskupov?

— Sikuro, anzi sicurissimo, odmah će sekretar, ali se nije čudit, on in fine brani svoje. In ogni caso, vaļa prokurat da se ova stvar uredi, da ne izgubimo milost papinu, kad najviše od ne imamo potrebu u današnjem intrigima s Uskocima i s Mlecima.

— Ho paura, reče knez, jer oni vragovi ne će čedit; ko će ti persvadat Jera Kabogu i Benešu?

— Vedremo, odgovori knez, i pruži sekretaru u omotu neke spise.

Na uru noći, po običaju, senat je bio na okupu.

Knez Niko Gradić kratkom besjedom na talijanskom jeziku pozdravi vijećnike, napomene razloge radi kojijeh je vijeće sazvaio i opomene vlastelu da mudro i dostojno raspravljaju o važnim državnim poslima; te prije nego preda sekretaru papino pismo, da ga vlasteli pročita, reče:

— Ovo mi je pismo predao na ime pape korčulanski biskup Agustin Kviarij, da ga iznesem pred vijeće, i evo, mudra vlastelo općine sv. Vlasija, ja ću ga vam saopćiti, a vi ćete odlučiti što se ima učiniti.

Pruži zatim pismo državnome sekretaru, a ovaj, ustavši na noge, stade ga na glas čitati. Pismo sa svojeručnim potpisom pape Grgura XIII. bilo je upravljeno na kneza i senat dubrovački, a započimalo je riječima „gravissimorum virorum“. U pismu je papa potanko opisao, kako je bio zlostavljen stonski biskup, kako mu je bila provaljena kuća, razbacano pokućstvo i odežde; na dalje se tužio na povredu erkovne vlasti sa strane republike i ozbiljno opominjao vladu, ako ovo staće potraje, da će biti prinuđen udariti prokletstvom republiku; ali se ipak nada, da će mudra dubrovačka vlastela usvojiti njegove opomene i stvar izravnati, te da će se pokazati uvijek odani rimskoj stolici kao i njihovi predi. Pismo je pisano u Rimu na 7 Oktobra 1581, a potpisao ga je i papin tajnik Antonius Bucapadalius.

Dok je državni tajnik Ivo Menčetić pismo čitao, vlastela pomnivo slušahu; samo bi se kad i kad među sobom pogledali.

Kad je Menčetić dovršio, uze prvi riječ vijećnik Jero Kaboga. U prilično dugu govoru nastojao je opravdati ponašanje države, predstavljajući u najernjoj slici stonskoga biskupa de Stefanisa i gradskoga nadbiskupa Matteucci-a. Po nemu je nadbiskup bio najveći neprijatelj republike, koji je radio za Mletke i nastojao kako bi opet odijelio stonsku biskupiju od dubrovačke, da je skući pod korčulansku, s toga je vlada dobro učinila što ga se trsila. Treba u Rim poslati poslanika, — velaš Kaboga — koji će predočiti papi, kako država ne će nikada trpjeti, da se kler miješa u nezine posle. „Ako smo isključili svoje sinove s najveće duhovne časti u gradu, zbog političkih razloga, nijesmo s toga ovlastili Rim da nam šale tuđe lude, koji će nam u našoj kući zapredati.“

Govor Jera Kaboge bio je sa zadovoljstvom primljen od većine u senatu, a Beneša se trudio da cijelo vijeće sklone, da jednoglasno prihvati Kabožin prijedlog.

Nakom Kaboge progovori i Bona. On prekori senat, da je naglo i nepromišljeno radio u ovome poslu. Napomene svoje riječi što ih je kazao u Senatu, kad se radilo o izgonu biskupa, t. j. da treba prije o svemu Rim obavijestiti, a u slučaju da se papa ogluš, upotrijebiti onu mjeru. Ne će ni on da brani nadbiskupa, jer je i nemu poznato neprijateljsko njegovo ponašanje

prama republici, pa i to da nadbiskup uvijek gleda samo svoje interese; ali ipak ne može a da ne ustane na obranu nepravedno progonoenog i protjeranog biskupa de Stefanisa. Spomenene njegove zasluge za crkvu kao čuvara za dvanaest godina jeruzolimskoga samostana de Monte Sion, kao poslanika Pija IV. kralju španolskome Filipu II., u kojijem je prigodama uvijek branio interese svoje domovine; predstavi senatu njegov koristan rad u Stonu, gdje je razvio veliku revnost, otrijebivši ostatke manihejaca, koji su se ušulali u Rat iz Bosne. „Pa što je napokon, — upita Bona — ovaj čovjek skrivio? Je li uvrijedio državu? Je li rovario proti zakonima? Je li spletke kovao proti vlasteli? — Ništa od svega toga. Prognali ste ga, a zašto? — Jer se nije htio ogriješiti o crkvene zakone, koje smo i mi morali poštovati. Iznjali smo jednoga svoga čovjeka, zaslužna građanina domovine, da udovlimo strasti nekih nezasitnika.“

Kaboga je htio protestovati radi poslednjih riječi, ali ga brzo drugi vijećnici ušutkaše, te Bona nastavi svoj govor. Brani Rim, i ako ne odobrava, što je pismo poslao preko korčulanskoga biskupa Kviarija, neprijatelja republike sv. Vlasija. Opominje vlastelu, da ne diraju u crkovnu jurisdikciju, da crkvi puste potpunu slobodu u nenu krugu, jer će se samo tako moći živjeti u slozi s Rimom. Nabraja razne prigode, u kojima se država ogriješila o crkvu, i žali što je vlada bila spriječila apostolskomu visitoru, Feltrinskom biskupu Ivanu Sornanu, da ispita stanje crkve i da je u duhu saborskih propisa privede na stazu popravlaña. Upozoruje, da je niže svećenstvo i kapitulo razuzdano i raskalašeno, crkovna uprava rastrgana i zapuštena, jerarhija zasušñena od države, koja ju je gotovo uništila podjelivañem crkovnijeh nadarbina i usvajañem crkovne sudbenosti, žali napokon, da se našao baš vlastelin, g. Jero Kaboga, koji rovari proti jerarhiji pomoću najpokvarenijih crkovnih i svjetovnih elemenata. Ova su nasiļa Rimu dosadila i on je podigao svoj glas; spor se zaoštrio i mogao bi imati zlih posledica za republiku, s toga treba nastojati svim silama, da se mirno riješi i korisno za državu. Predlaže i on, da se u Rim pošalje poslanik, koji bi se kod pape u ime vlade ispričao i vješto pitañe riješio; misli da bi najbolje ovaj zadaći odgovorio Frano

Gundulić, kaonoti vrijedan diplomat i čovjek koji uživa velik ugled kod rimskoga dvora.

Bonin govor učinio je dobar utisak na cijelo vijeće, tako da su mu i isti protivnici gotovo povlađivali.

Jero Kaboga nastojao je opravdati svoje ponašanje o dolasku apoštolskoga visitatora tijekom, što je ovaj bio tudin i nije mu bilo milo da se kao takav pača u posle domaćega klera.

Progovorio je i tajnik Ivo Menčetić, pa napokon i sam knez, te i ovi usvojiše stanovište Bonino.

I tako senat te večeri riješi, da se otpremi odmah u Napul Vlaho Držić s naredbom za Frana Gundulića, da odmah iz Napuļa, gdje bijaše republiku izvukao iz velikijeh neprilika s tamošnjem potkralom, pode u Rim, gdje je bio poznat i poštovan već otkad ga g. 1567. bijaše republika poslala važnijem poslom Piju V. Nakon toga vijeće se razide.

Franu Gundulić pode odmah u Rim, ali ga tu preteče Matteucci, te došavši u Rim kao izagnanik, iznese pred papu i kardinale optužbu u 57 tačaka proti republici, kojoj iščita stare i nove grijeha proti crkvi. Nadbiskup predoči u konkretnijem djelima sve uzurpacije erkovnijeh prava, koje bijaše počinila republika, i nazva je majkom hereze. Stvar je bila predana Kongregaciji Inkvizicije. Ipak Gunduliću pode za rukom da opravda potpuno svoju domovinu od heretičkijeh osvada, pozivajući se na starodrevnu postojanost u katoličkoj vjeri, nepokolebivu vjernost papi i zasluge stečene za kršćanstvo na istoku. Ali najviše pokvari posao nadbiskupu pismo na korčulanskoga biskupa, koje sretno pade u ruke dubrovačke vlade, iz koga se vidjelo, da je on šurovao s neprijateljima republike i radio o uspostavljanju sveze stonske s korčulanskom biskupijom, od koje se bila republika oslobodila, da se obrani od mletačkijeh spletaka. Senat odmah ono pismo pošalje svome poslaniku Franu Gunduliću, da ga izruči papi i kardinalima.

Na 27 septembra 1583. dode u Dubrovnik vijest, da je poslanik Franu Gundulić izvojštio sjajnu pobjedu kod rimske stolice u ovome pitaću. Ova je vijest svakoga u gradu obeselila; a knez te iste večeri u senatu pročita ovo pismo kardinala Farnese, upravljeno republici:

Alli molto Illustri Signori il Rettore et i Consiglieri
della Repubblica di Ragusa.

Molto Illustri Signori!

Io ho sentito molto contento, et mi rallegro con Vostre Signorie della vittoria che hanno reportato della causa del già arcivescovo di Ragusa mediante la opera del Signor Francesco Gondola, loro ambasciatore, il quale ritornando ora dalla sua ambassaria, ho giudicato convenirsi all' officio mio di dar ragguaglio a V. Signorie, ch'egli ha trattato i negotii della repubblica e particolarmente la causa suddetta con tal destrezza et diligenza, che l' ha condotto al fine, che si pretendeva, et in ciò ha mostrato la solita sua prudenza, sollicitudine et esperienza delle cose di questa Corte, et partendo lascia di se molta opinione, et molto desiderio delle sue virtù e qualità. Et intanto prego Nostro Signore Dio, che le guardi et conservi con ogni prosperità.

Di Vostre Signorie deditissimo
Il Cardinal Farnese.*)

Vlastoručno pismo papino imao je senatu izručiti sam poslanik Frano Gondola.

U ovoj je prepirci mnogo državi koristila i Cvijeta Zuzzerina, koja je bila u najboljem prijateljstvu s kardinalom Farnese. A Dubrovnik se spravljao, da na najsvečaniji način pričekava svoje poslanike: Frana Gondulu i Vlaha Držića.

(Nastaviće se).

*) Presvjetloj Gospodi Knezu i Vijećnicima Republike Dubrovačke.

Presvjetla gospodo!

Milo mi je u velike i radujem se s Vašim Gospodstvom radi pobjede, koju ste izvjestili u pravdi s bivšim nadbiskupom dubrovačkim, pomoću g. Frana Gundulića, svoga poslanika, koji je sada na povratku sa svoga poslanstva, te mislim da mi je dužnost, da obavijestim V. Gospodstva, da je on vodio poslove državne a na po se goru pravdu takvom vještinom i marljivošću, da ju je priveo onom svršetku, koji se tražio, i u tome je pokazao svoju običnu razboritost, revnost i poznavanje prilika ovoga Dvora, te odlazeći ostavlja veliko mnijeње o sebi i veliku želju svojih vrlina i osobina. I u toliko molim Našega Gospodina Boga, da vas čuva i uzdrži u svakoj sreći.

Vašem Gospodstvu preodani
Kardinô Farnese.

SITNICE IZ DUBROVAČKE PROŠLOSTI.

(8)

— A. Vučetić. —

Sveti Jakob.

Tu skoro u večer odlučih da podem u jutro u Sveti Jakob, da razgledam pozorište ove sitnice. Legoh i zaspah. Izenada primih pozivnicu od „Višnjičkog Zavoda Za Ljudski Napredak“ u Sv. Jakobu, da ga posjetim.

Podoh. Kad stupim na livadiću pred onijem hramom, nađem je proširenu, poravnanu i uređenu; pred livadom lijep slavoluk a povrh néga skulpturna grupa znanosti, umjetnosti, trgovine, pomorstva, industrije i napretka, gdje dvore slobodu: uzduž livadice lijevo i desno biste našijeh glasovitijeh ljudi; oplata livade s gorske strane od tesana kamena sa slijepijem lukovima, a s morske kićena gvozdena rešetka na lijepoj kamenoj podlozi; kad staneš preda ņu, krasan pogled na more. U dnu crkva zvonik i manastir obnovljen i bogato nakićen uresima i crtama iz renesanse, slazak k manastiru, vrata mu i shod (doksat) poviše ņih, monumentalni. Poviše crkvenijeh vrata ploča, a na ņoj natpis:

D. O. M.
DRAGOCJENE OSTATKE
PREMINVLOG DVBROVNIKA
DA IH ŠTITE
SJENE MRTVIJEH PREDAKA
DVBROVČANI XX. VIJEKA
V OVV CRKVV SAHRANE
P. P.

I nad vratima manastira pod doksatom ploča, a na ņoj natpis: „Višnjički Zavod Za Ljudski Napredak“; poviše natpisa uklesana višña puna ploda; manastir nekoliko metara viši; iza crkve i manastira prolazak lijepo ureden.

Ispred manastirskih vrata sjede gospoda. Jedan od ņih, netom me ugleda, ustane, dođe mi u susret, pozdravi me, htjede nešto da kaže, ali éu ja ņemu od čuda radi zgrade, što vidim: „Od kad je ova zgrada obnovljena? Od kad muzej u crkvi? Od kad ovaj monumentalni zavod?“ — On meni: „Za Boga, gdje

живите? Ili ne znate, ili se šalite! Molim Vas, samo ulezite u zavod, u koji vas pozvasmo!“ — Unutra sve lijepo; dvorište i hodnici lijepijem modernijem pločama pomošteni; u dvornicama i sobama parketi; po stubama i hodnicima sagovi; svuda sprave za električnu svjetlost; pokućstvo gospodsko; slike glasovitijeh ljudi po stjenama; u jednoj dvornici u velikoj slici vidiš gdje mnoštvo momaka i djevojaka u narodnijem nošnjama igraju kolo pod višnom a . . . kolovođa im Dubrovčanin; u onoj dvornici gospoda slušaju učeñaka, koji im tumači i kaže radium; u drugoj dvornici biblioteka sa mnoštvom starinskih i novijeh kñiga i rukopisa; u jednom krilu samostana mnoštvo mladića bavi se strojevima i spravama; u drugom kraju gradske djevojke rade i crtaju; u jednoj sobi gospoda uče, u drugoj pišu i motre neke čudne prijedmete. Svima u licu čitaš zadovoljstvo. Pratilac me tada povede da se upišem u kñigu posjetilaca. Tu ugledah gvozdenu kutiju s natpisom: „Prinosi Za Višnički Zavod“. Ja ruku u špag i uvalih u kutiju srebrni novac, te zamolih pratioca da mi protumači alegoriju one velike slike, a on će meni: „Slikar je hotio kazati da su Dubrovčani samo u kolu s narodom stvorili ovaj zavod i da će ga u tom kolu visoko podignuti.“ — Ja svojijem očima ne vjerujem, te ih terem, kao da bolje vidim. — Probudim se zlovoljan.

* * *

Izadoh pred kuću na Posatu i pogledah mimo onaj gorostas od Minčete put nekoga čempresa „Iza grada“. Čudnoga li slučaja! Negov mi vrh biležaše uprav manastir. Ova je zgrada prema Žarkovici viša a put mora niža. Pri zemlji je doña manastirska erta nagnuta put mora, regbi da od svoga postanka hoće u more kao brod, koji se na porinuću veselo uvaluje, ili da se pri svom rasapu, kao stoletni nesretnak, ostavljen od Boga i od ljudi, prigiba nad ponor, da prekine naglo kobni život, koji mu je omrznuo.

Razgledam visinski profil oko manastira. On je nad obalom i mal ne u sredini profila, kojega je doña crta more. Gorña, koja dijeli goru od nebeske modrine, proteže se k Žarkovici s lijeva s plitkom izgrbinom i udubinom. Desno od Žarkovice erta se spušta položito prema moru do Orsule; tu ona naglo

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

pada niz uspravnu cjepotinu; pod Orsulom pravi trbušinu a mnogo niže drugu, te malo zatijem dotiče se morske razine. Poviše Sv. Jakoba proteže se iz grada polagano uz brdo cesta put dna Orsulске cjepotine. Na њој, uprav poviše Sv. Jakoba, vidi se kuća, a na crti gornега profila, nešto više cjepotine, vide se ruševine stare crkvice Sv. Orsule; od ње prema onoj kući bijeli se stari put od Orsule; regbi kao da on privezuje uz profil Sv. Jakoba onaj drugi Cavtatske okolice, koji iz daљega čini kroz jutрећи vazduh kao olovno, plavo zalede. Minčeta nam skriva šilak ove okolice, koji se pruža u more; za Minčetom je na desno komad gradskih zidina i Lokruma, te more i istočna strana grada. Ali svuda okolo Sv. Jakoba, straga i osprijeda, gore i doљe, iz bliza i iz daleka, u skupu i osamljeni, pojavljuju se čempresi, ovaj žalosni motiv dubrovačke okolice; kao da je pamćenje Dubrovčana zakopalo od davna duboko u zemlju manastir Sv. Jakoba. On im je ipak slavan spomenik kulturne prošlosti i najdivnija tačka blagoga dubrovačkoga neba i prirode.

Sveti Jakob u Višnici nosi ovo ime, jer je tu prije bilo, kako kažu, višaња. Strma strana našega Srda, koji se pruža jugoistočnijem smjerom, pomiče pri Žarkovici Orsulski profil put juga oko Sv. Jakoba, te tako priroda kao blago majčino krilo brani manastir od slapa sparne jugovine, od bijesne bure i od prevrtljivog istočnaka; zimi ga Lokrum, na kojem bješe naj starija venediktovačka zadužbina u republici, kao brižni otac brani od uzburkanoga lebića (jugozapadnaka); leti želenomu majstralu (sjeverozapadnaku) Ploče i Lokrum otvaraju vrata i upravljaju ga put samostana da rashladi žegu; opaka tramuntana (sjevernak), koja zimi bije čelo manastirsko obrnuto gradu, ne može da se ušla u zgradu, jer je ona s ove strane iznutra zakloњena širokijem hodnikom, a nijedna soba za њim nema ni vrata s ove strane.

U Sv. Jakobu, ovom majčinom krilu, sve pjeva slavu Višničemu i ne boji se ni studeni, ni žege; tu se možeš grijati, kad se drugovdje ježiš od zime; tu cvate, kad se drugovdje cvijet tek zametnuo; tu leti možeš naći hladovine, kad se odališ iz gradske omarine; u ovom je kutu najblaže nebo cijele okoline dubrovačke; odali se put grada, ili otidi daљe iza manastira, tada nije više tako.

Bješe jutro 28. juna ove godine, kad se uputih u Sv. Jakob. Proдох kroz grad, Zvonik i mimo crkvu fratara bijelijeh. Kad stupiш pred druga gradska vrata, gdje počimlje prvi kameni most, prekaže ti se na desno mala dubrovačka luka s niskijem polukružnijem bastionom ispred tebe, a daље na desno s druge strane luke „Muo“ s lukobranom „Porporelom“; između jedne i druge strane stari lukobran „Kaše“. Kao zaleđe gradu vidiш istočni dio Lokruma, te bi se prevario da je to poluostrvo spojeno s kopnom možda sa zapadne strane i da je grad zidan na njegovu žalu. Prolazeći na lijevo kraj tvrde Leverina, vojničke zgrade i gradske zidine zatvaraju ti razgled, osim što za čas opet vidiш Lokrum, ali između njih osječen na istočnom i zapadnom kraju. Kad dođeš na drugi zidani most iza posljednjih gradskih vrata, tek ti se tada pojavljuje cio Lokrum kao ostrvce. Dodeš li pred Lazarete, vidiш gdje na desno pod njima viri krov Sv. Jakoba poviše krova klaonice. Kad stigneš posljednu kuću u Lazaretima, prekaže ti se manastir u cjelini.

Sada ti se slobodno otvara na desno čaroban razgled na modrinu morske razine, na koju se u dno pučine spušta plavo nebo; pred tobom ti se gizda zeleni Lokrum, koji se samo prema gradskim zidinama bijeli svojom rastrošenom kamenom stijenom. Daље na lijevo put istoka vidiш na morskoj razini dvije kamene grbe: ostrvca Bobaru i Mrkan (po ovom posljednjem i po Trebiću nazivaše se biskupija), daље na lijevo vidiш Cavtat i njegov kraj, a pred njim na lijevo naš manastir.

Putem od Ploča sa strane brda na lijevo redaju se krasne kuće; njihovi stanovnici uživaju na visokijem zatavaćima poviše puta. I na desno ispod puta, iza Lazara, negdašnje crkvice, učestaju kuće: koja na stijeni, koja nad ponorom, koja sakrivena iza gusta lišća; ponori se i pećinice ponavljaju do blizu Sv. Jakoba; između tih poznata je i sada „Spila Betina“, a godine 1234. govori se i o „Pećini Mauricijevoj“, spelunca Mauriti. Kad dođeš do raskrsnice, treba da ostaviш cestu, kraj koje nema više kuća i koja ide daље put Orsule, i da se spustiш na desno na put od Sv. Jakoba. Poslije prijedeš putem preko suha „Zlatnoga Potoka“. Kuće su i vrtovi s obje strane puta. Visoki zidovi, nada sve poviše puta, često te brane od sunčane žege.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

Put se uvija po malo tamo i amo i pretvara se u livadicu, na-
dno koje se nalazi Sveti Jakob.

Kad dođeš pred manastir, treba da se okreneš na desno i
sadeš niz stepenice, koje vode pred glavna manastirska vrata;
tu na desno odizdô evate pet leandara; na nima sve jedna gusta
kita mirisnoga cvijeća; po ružičnoj šari prelijevaju se bijele pruge;
to te tako zadivljuje, da ne bi znao kazati, da li su lepše ruže
i kamelije ili ove leandre, koje priroda dubrovačka daje da i
same niču i da rastu bez ljudske pomoći. Ove kićene leandre živa
su ironija manastiru u sadašnjem rasapu. Kad pred večer sje-
deš blizu vrata, da otpočineš, otvara ti se razgled na Ploče i
na grad; kule s jedne i s druge strane zaklaňaju luku, koja
je prama tebi obrnuta, regbi da ti je oko ne grad raskrilen i
da te zove da se ladicom u n povратиš. U sutonu kroz plavu
prozirnu maglu, u koju je zaronio grad, vidiš u zaleđu, poviše
nega tri čuňasta vrha: to su Petka i nezini drugovi; regbi da
je to kruna preminulog „vladušćago“ grada; dalje put lijeve u
pućini vidiš ostrvce Sv. Andrije, gdje je negda u osami pjevao
prirodu kaluder Dinko Vetranić.

* * *

Sveti Jakob je u dnu kršna postranka i nema žive vode;
nije dakle čudo da tu nije svud zeleno a nada sve gore; ali
golotiňu samo nemar širi, kad bi je moglo nestati. Pored svega
toga nebo, more i rastlinska priroda slave nam blagoslov
Božje dobrote, koja nam je rijetkijem obiljem bogatstva okitila
ovdje zavičaj; ali dok nam lakomi stranci zavide ove prirodne
darove, mi se jedan s drugim uzastopce natječemo, da za-
pustimo ovu dragocjenu postavu, koju nam je dobrostiva pri-
roda ovdje spravila i nadarila ranijem cvjetaňem, suptropskijem
rastlinstvom i mlakijem vazduhom, a uresila krasnijem nebom,
s kojijem se ne može takmiti ono napulsko. Sve što se više
približuješ Sv. Jakobu, sve primamljivija postaje rastlinska pri-
roda, a mi okrećemo leđa dićnijem primjerima pradjedova i
rušimo njihove svetiňe. Masline, naše južnoprimorsko drveće sa
svojijem sivozelenijem lišćem, osvojiše većinu podanka od grada
do manastira; ali i drugo drveće bileži ovaj kraj: čempresi sa
svojijem visokijem tamnozelenijem čuňima, na dnu zaoblenijem,

WWW.UNILIB.RS

već se iz daleka pojavljuju oko Svetoga Jakoba; najprije dva osamljena na desno pod putom, pred baštinom pok. gospara Noka, kao dvije osamljene i izložene prednje straže velike vojske; zatijem pri ulasku na putu od Sv. Jakoba poduži red njihov, opet na desno, kao lijepo uređena velika četa prednjih straža; daļe brojna vojska čempresâ od poviše mora do poviše ceste, na skupove i rastrkani; napokon velika nebrojena vojska okružuje odasvud manastir i proteže se od mora do pred sami vrh, te s maslinama ozelećuje, ako i na rijetko, cijelu sadržinu profila oko manastira; regbi da čempresi svojijem nujnijem licem sjećaju putnika, da su u manastiru živjeli i ispustili dušu ljudi, koji za života bjehu milenici vila; regbi da svojijem visokijem činovima čuvaju pepeo mrtvijeh kaludera ukopanijeh na osami pod bačvastijem svodom crkve Sv. Jakoba. Lovorike, u staro doba posvećene Apolu, ures našijeh južnijeh krajeva, pomalaju se tamo i amo iza međa; a najdebla i najponosnija strši put neba iz hridi u suhu koritu Zlatnoga Potoka, visoka preko četiri metra, mal ne kao stablo odeblega paña, sa svojijem vazda zelenijem, kožnatijem, mirisnijem lišćem i jajastijem bobuļama, koje su u ovo godišnje doba živozelene i svijetle se; kao da ta lovorika svoje grančice pune bobuļa pruža putniku, da spravi vijenac za pokojne kaludere, pjesnike i učeñake. Osamljene paome, koje odvajaju sa svojijem nerazgrañenijem deblom i svojijem gustijem kitama lišća, uznose slavu velikana, koji su u Svetom Jakobu odvojili u pjesništvu i naučnosti; između njih ima ih, koje se rese zimi slatkijem i prilično zrelijem datuļama, Mnoštvo, većinom samoniklijih glušica (agave a.), kad si stupio na put od Sv. Jakoba, prate te s jedne i s druge strane svojijem kitama debelog, mesnatog i bodļikavog lišća kao oružnici, da te saćuvaju od hridina na lijevo a od ponora nad morem na desno, a domaćicama pružaju svoje lišće, da od ñegovijeh vlakana naprave fine, dragocjene i divne tkanine. Mnoge od njih se koće sa svojijem preko četiri metra visokijem batvima, a na vrhu im lepušasta metlica cvijeća, koja ti se prećiña kao svijetñak pod visokijem nebeskijem svodom; istoćñak je te batve nagnuo put zapada, da te opomene, da nijesi još u materinu krilu, u Sv. Jakobu. U ogradi oko kuće ispod puta prema moru kamelije i magnolija, koja te sjećá na prekomor-

ske južne krajeve. Kad dođeš pred suhi Zlatni Potok, zapañi te bujna vegetacija oko ñegovijeh krajeva, regbi da ih je voda, koje nema, neprestano škropila; na desno u potoku ona lovorika, a na lijevo velik dud s ernijem jagodama; peñaćice tudinske ovijaju se i oko žica električne rasvjete, kapare i gusti brštani sa svojijem raznolikijem lišćem drže se visokijeh zidova; krajevi su potoka sakriveni bujnijem zelenilom; ovdje i na drugijem mjestima priroda je u slcbodi, čovječja je ruka ne steže; približuješ se Sv. Jakobu i sve se to više uvjeravaš da ideš u materino krilo; dale iza gorñe međe pojavljuje ti se mirisavi rusmarin i indijska smokva sa svojijem bodlikavijem, mesnatijem i oblijem lišćem i još nezrelijem voćem. Pa da ne misliš da si došao u suptropski kraj? Pogledaj napokon na samo nisko divlje rašće kraj puta, na travu i na gorsko cvijeće! To ti opet pokazuje bujnost prirode i ljudsku nehajnost. Mrča sa svojijem bijelijem, dragušastijem i mirisavijem cvijecima, gusto grmle čičimaka, zelenog trña i kupine i šipaka; škrobut sa svojijem bijelijem kiticama cvijeća napuñuje vazduh ugodnijem mirisom i kiti odizgara grmle; modrice sa svojijem laticama kao ostruge, šitkovi šipei, žuti cvijet žućenice, đenerali (odoleni) sa svojijem crljenijem kiticama sitnijeh cvijetaka; samonikli mali prosti karanfili, bjelkasti i ružičasti, žuti i šitkovi badeļi šaraju zelenilo oko tebe. Na niskoj travi pri zemļi poćivaju nebrojeni ružičasti slakovi, regbi da ti je priroda prepravila sag, da počineš. Među višom travom mnoštvo mirisave metvice i tankovite vlasate poe, koja ti pruža gradivo za Markartove kite. A ko bi ti nabrojio sve bilke, koje ti ondje pruža priroda? Pa i zimi se ondje zeleni i cvate, a i da se ne osvrnemo na zimzelene masline, čemprese, lovorike, pñme i glušice, rogaće i leandre, a i rusmarin. Tako i treba da bude, jer je Sveti Jakob majćino krilo.

* * *

Kad dođeš pred Sveti Jakob na dno livadice, crkva ti je lijevo, zvonik po srijedi, a manastir desno. Crkva i zvonik su u istoj crti, a manastir stupa malo naprijed i ćini nugao; tu su mala vrata manastirska, koja te vode neposredno na prvi sprat. Samo komad manastira je na livadici, a ostalo podiže se s dõca put mora, koji je za tri ili ćetiri metra niži nego liva-

U dvorište gledaju neki prozori sprata prizemnoga i onoga gornjega. Na gornjem pragu istočnoga prozora gornjega sprata urezana su slova:

A. C. T. ABB.

Na stijeni protivnoj ovomu prozoru napravljena je sunčana ura.

Na dužoj strani zgrade prema moru niz križnik nalaze se četiri velike sobe; vrata su im u križniku, a prozori na protivnoj strani prema Lokrumu; dvije po dvije imaju i unutrašnja vrata, koja ih spajaju. Lijevo od vratâ druge sobe ima mala ploča s natpisom:

IOANNI GON MICHAE
LIS FILIO HVIIVS ABBA
TIAE PRIMO CONDITORI
ALVISIVS CER. TVB. ABBAS
POSVIT. MDIII.

To znači: Ivanu Gondoli, Mihovu sinu, ove opatije prvomu utemeljitelju, Lujo Cerva Tubero, opat, postavi 1503. Pred ovijem sobama pri glavnom ulazu ima i dva, tri nuzgredna mjesta. Slično je razdjeleće prostora niz drugu, dugu stranu prema crkvi; tu su većinom svodovi, a prostorije su nešto vlažne, jer pod zemljom, i neke su mračne. Na kraćoj strani, gdje su glavna vrata, ima prostrana veža, koja od glavnijeh vrata vodi u križnik; na lijevo u veži vode vrata na stepenice, uz koje se ide na gornji sprat, a zatim se ulazi u prostranu sobu. Na drugoj, protivnoj, kraćoj strani prema Orsuli ulazi se kroz križnik u drugu vežu, koja vodi kroz mašna vrata iz manastira u haštinu straga; na lijevo ima velika prostorija i druge stepenice u nuglu, koje vode jednako na gornji sprat.

Gornji je sprat nešto nizak, ali ima dvije veoma prostrane dvornice. Jedna je na stražnjoj, kraćoj strani sa četiri prozora prema Orsuli a s jednijem prema Lokrumu. Ova dvornica prostire se preko cijele kraće, stražnje strane; samo na lijevo odijeljen je prostor za sad spomenute stepenice, koje vode dole pri zemlji. Ovu dvornicu dijeli od ostale zgrade širok gospodski hodnik preko cijele širine kraće, stražnje strane. Hodnik ima u dnu prema Lokrumu veliki shod, s kojega se uživa razgled na Lokrum i morski vazduh.

Ono što od duće strane zgrade prama moru ostaje izvan one prve dvornice i hodnika, razdijeljeno je kroz cijelu dužinu jednako širokijem hodnikom u nejednake dvije polovice. U većoj polovici prema moru je druga velika dvornica sa četiri prozora put Lokruma. Hodnik ima nad glavnijem vratima najprvo spomenuti shod put grada. Uža pola duće strane razdijeljena je u dvije sobe, koje imaju prozore u dvorištu. Spređna, kraća strana manastira, koja je prema gradu, ima jednako širok hodnik, ali odmah iza prozora zida, koji je obrnut prama gradu, i nema nego jednu sobu u kutu između ovoga hodnika i onoga od duće strane a vrata su ove sobe u ovom posljednjem hodniku; na dnu hodnika je prema crkvi veža, a na noj vrata, kroz koja se izlazi na livadiću pred crkvom i zvonikom. Između ove veže i one sobe, koju smo najposlednju spomenuli, ima prostoriya, u koju ulaze stepenice. Druga, duća strana, prama crkvi, ima uzak i mračan hodnik. Sa strane crkve je prostorija za stepenice, koje vode na kameni trijem u crkvu, pak dvije sobe bez svjetlosti. S druge strane hodnika su dvije sobe, koje imaju prozore u dvorište; zatim prostorija za stepenice, koje vode na II. pod, pak napokon jedna mala sporedna prostorija.

Ovaj drugi pod ne proteže se preko cijele zgrade, nego samo na jednom komadu strane prama crkvi. Nema nego dvije ili tri sobe. Na stropu jedne sobe učinjen je u štuku grb opatske benediktinske časti t. j. pastirski klobuk gore a u sredini grba križ sa dvije priječnice, koji izlazi iz slova A riječi PAX, na doñem poļu grba.

Ispod sprata pri zemlji prema moru su konobe sa spravama za ule i vino; pod nima još niža prostorija; pred zgradom put mora sjenat dolac sa borima, čempresom, smokvom i skupom od pet šest paoma; od dvije nema nego deblo, lišće je osakaćeno, a deblo raslo položeno po zemlji.

Stane je zgrade kukavno; sva cakla razlupana do jednoga; vrata neka rasklimana, neka probijena, neka otrgnuta od svojih vratnica; opeke raskopane; više dasaka, koje sastavljaju trop, progñelo ili ocijepljeno; neki ositi probiti; krov na neka mjesta već propao; vlaga na više mjesta zahvatila stijene. Otrag 15 ili 20 godina sva je zemlja manastirska oko zgrade prodana za malo novaca, a ostao je samo onaj sjenati dolac.

Put s mora do manastira raskopan je i zavalen; gradivo mu upotrijebili za gradnju međa. Ovako kukavno staće daje da slutimo, da do same deset godina vidjeće se tek ruševine manastira Sv. Jakoba. U toliko već možemo o manastiru kazati s Ovidijem:

Si licet exemplis in parvo grandibus uti,
Haec facies Trojae, cum caperetur, erat.

(To znači: Ako je dopušteno u malahnu poslužiti se velikijem primjerima, ovaki je bio razgled Troje, kad je osvojena).

* * *

Godine tisućete po I. ljudi su se kajali i spravljali na smrt, jer se bješe prosuo glas, što više svak je bio uvjeren, da će propasti svijet, da će biti sudni dan; svak je mislio za dušu, svak ko je mogao, činio zadužbine. Dvadeset i tri godine kašnje uspomena o onoj strašnoj godini bješe u Dubrovniku kao i drugovdje još živa; svima, kojijem je bilo dajbudi trideset godina, bješe još pred očima onaj strah i strepet; najbolje su se dakako toga spominjali zreliji ljudi u Dubrovniku, koji su upravljali gradom; a silni utjecaj pobožnosti tisućete godine još je nešto djelovao na ljudi, a jamačno jače na žene. Kadno iznebuha god. 1023. bukne strašan požar u gradu, od kojega postrada veći dio Dubrovnika. Dubrovčani se obrate Bogu i pozovu na Lokrum venediktovački red sa Tremitskijeh otoka, ispred Termoli u Abrucima, na sjeveru sjevernoga kraja Pule i na jugoistoku Pelagoze i Lastova. Tako Dubrovčani utemele prvi venediktovački manastir u republici. God. 1189. započinu krstaške vojne; bogoљubnost i zadužbine na korist crkve i manastira postaju običajem; svak se natjecao ko će bolje i više, a najviše vladari, knezovi i plemići. Tako i u nas neki Sava, po svoj prilici Gundulić, koji je imao na pretek svoga, osnuje 1194. manastir Blažene Gospe u Rožatu, ili Sanctae Mariae Rabbiate, u gruškoj Rijeci, i daruje ga kaluderima Venediktovcima, a crkorna vlast godine 1197. potvrdi ovu zadužbinu. Trinaestoga vijeka još su trajale krstaške vojne; Dubrovčani se spominjahu, kako su krstari prolazili kroz njihov grad, i imali su po svoj prilici pred svojijem očima više spomenika ovoga prolaska; kažemo po svoj prilici, jer ono što se pripovijeda o Ri-

Y hardu Lavlega Srca, puka je legenda, Tada je dakle vladao isti
 H duh, duh krstaških vojana i zadužbina. Ovomu doba trinae-
 N stoga vijeka, to jest uprav početku trećega njegova desetka
 B pripada i utemeleće venediktovačkoga manastira Sv. Jakoba u
 P Višnici, kad frañevački i dominikovski red bjehu tek u prvom
 Z razvitku. Tako postane i venediktovački manastir na Mletu,
 M onaj na Šipanu i onaj na sv. Andriji. Ali se vratimo na Sveti
 T Jakob, koji nas naročito zanima ovaj put.

T Za Andrije II., kralja ugarskoga, koji je takoder kao krstar
 e nešto bio preduzeo, utemele venediktovački manastir sv. Jako-
 b a i to uprav one godine, kad je Andrija II. izdao svoju zla-
 t nu bulu, to jest godine 1222. I evo, kako se to zgodi.

G Gospar Đivo Mihov Gundulić¹⁾ bješe bogat i bogoluban
 v lastelin. Imao je kuća, zemaļa, brodova i novaca; bio je ože-
 n ĩen a nije imao poroda. Supruga mu Dobroslava, kći Mavra
 C Manane, bješe odvojila između gospoda. Nĩen muž imao je dva
 K brata: Grubišu i Damjana. Ovaj posledni imao je dva sina:
 A Valeja, ožeñena za Stiru²⁾, koji nije više bio živ god. 1266.³⁾, i
 B Jakoba. Gospar Đivo bješe tako bogoluban, da je imao stalnog
 V oca duhovnika, a to bješe otac Sava. Gospar imao je veliku
 B baštinu u Brelima³⁾, to je mjesto ono, što mi sada zovemo
 B Sveti Jakob, te kao bogat čovjek sagradi tu god. 1222. veliku
 J zgradu, a to je erkva, zvonik i manastir Sv. Jakoba. Da je bio
 V bogat, vjerovaće se, kad se reče, da je on to svojijem novcem
 M sagradio, da je imao kuću na Pustijerni i mlin sa svijem oni-
 J jem što je noj pripadalo, drugu kuću uz onu brata mu Grubi-
 M še, kuću koju bješe kupio u Marina Zrijene i kuću ženinu,
 O sve u gradu; u kući u gradu, gdje je stajao, imao je knižnicu
 T (libros), bačava, badaña i ostale sprave i alate za vino, mreža
 K i još drugijeh sprava; imao je zemlju pred Lavlijem gradskijem
 A vratima, oko Sv. Jakoba, na Pločama od Mauricijeve Pećine
 B do Sv. Jakoba, zemaļa i vinograda u Šumetu, na Brgatu i na
 Š Šipanu; imao je sedam dvanaestina broda, koji se zvao „Striga“,
 devet karata drugoga broda, kojijem je zapovijedao Lukar Ki-
 s ana i jednu lađu. Imao je i mnogo stoke; samo ĩe dio bješe

¹⁾ Farlati-Colleti str. 93. 2 i ost.

²⁾ Iz mojijeh biježaka.

³⁾ Ima blizu Makarske mjesto, što se zove Brela.

150 ovaca, 30 krava i 4 para volova; to stoke on god. 1222. daruje kaluderima, a nekoliko godina kašúe ostavi iza smrti drugu stoku istijem kaluderima; da je osim toga imao i novaca, ne bi trebalo ni napomiñati, ali dokaz su tomu ne samo troškovi za gradñu manastira nego i iznosi koje je u testamentu zapisao.

Kad bješe dograden manastir god. 1222, skupi se, po prijavi gospara Điva, iste godine 30. oktobra, u nadbiskupskoj polači, lijepa kita odabranih i zvaničnijih ljudi, da čuju, kako će naš gospar Đivo ostaviti zadužbinu Sv. Jakobu. U dvornici bjehu: Knez dubrovački Ivan Dandolo, Vlasije biskup kotorski, Akontije papin legat, otae Jordan mitronosni opat Lokrumskog manastira, pop Garibaldo zakleti općinski biležnik, gradski suci i drugi gradski prvaci. Kad svi bjehu na okupu, gospar Đivo s gospom Dobroslavom stupi u sredinu između njih i kaže po prilici ovako: Predajem Venediktovcima manastir u Sv. Jakobu, što sam ga ja na svoje troškove zgradio; ostavljam manastiru sve svoje vinograde¹⁾ i zemlje u Brelima, na Brgatu, oko manastira, kuću na Pustijerni s mlinom, 150 ovaca, 30 krava i četiri para volova, zemlje u Šumetu i drugu kuću, koja je uz onu brata mi Grubiše u gradu. Dobroslava na to nadoveže: A ja po svojoj smrti ostavljam kuću, koja mi bješe od očinstva. — Zatijem će gospar Đivo: Određujem, da ova dobra uživaju kaluderi Venediktovci bez ikakve smetúe i zapreke. Hoću da oni mogu po pravilu svoga reda slobodno birati svoga opata. Hoću da budu nadglednici o izvršeñu ove volje, odvjetnici i branitelji kaluderima, moja braća Grubiša i Damjan i ñihovi sinovi, unuci i nasljednici. Ako bi ko kušao da osujeti ili razbije ovu moju volju, stiglo ga prokletstvo od Gospoda Boga, Bogorodice, od apostola Jakoba, od 12 apostola, od svijeh mučenika, ispovjednika, djevica i svijeh svetijeh.

Biležnik pop Garibaldo napiše odmah pred rečenom gospodom zakonitu ispravu.

Na tom se za onaj dan svrší posao u polači, ali poslije, po nastojañu gospara Miha, papin legat Akoncije potvrdi osobitom ispravom ovu zadužbinu, pa to učini i sam papa svojom povelom.

¹⁾ U ono doba nijesu se još sadile masline u ovijem stranama.

Nakon dvanaest godina, t. j. 1234. god., gospar Đivo razboli se i pozove 25. februara biležnika popa Paska Kapalu, da mu napiše testamenat. Tom prigodom ne samo što potvrdi prijašnju zadužbinu, nego još ostavi kaluderima gotovo sve svoje ostalo biće, knjižnicu i dio imaņa u brodima, samo ostavi neke zapise u druge svrhe. Između zemalja, koje spominje testamenat, navedena je zemlja na Pločama od Mauricijeve Pećine do S. Jakoba. Između zapisa bješe i taj, da iza njegove smrti učine nogu Sv. Jakoba od srebra, da teži litru i da je predadu manastiru.

Ovoliki dobroćinac kaluderâ zaslužio je da mu oni podignu spomenik; ali tek Lujo Crijević, poznat kao Aloisius ili Lodo-
vicius Cerva Tubero, početkom 16. vijeka, god. 1503. postavi mu u križniku onu malu čednu spomenicu ploču; mañe nijesu mogli ni kaluderi učiniti.

* * *

Nije naša namjera da se upuštamo u potaņu povjest ovoga manastira, ali treba da se upoznamo dajbudi sa nekijem od njegovijeh kaludera. U Svetomu Jakobu živlahu ili dolazahu na kraće ili duže vrijeme iz obližñijeh venediktovačkijeh manastira kaluderi, koji se proslaviše u ljepijem umjetnostima i svojom učenosti. Prvoga ćemo naspomenuti onoga kaludera, te je odao dužnu poštu Đivu Gunduliću, utemeljocu Svetoga Jakoba, spomen-pločom, koju smo već prije naveli. To bješe, kako rekosmo, Aloisius Cerva Tubero. On se rodi u Dubrovniku od vlasteoske familije god. 1455. Bješe vrlo učen i raširi na strani, nada sve u Parizu, krug svojega znaņa. Godine 1484. ude u venediktovački red i nastani se u Svetom Jakobu, gdje ga izaberu za opata. Tu pokaže tako svoje vrline, da ga senat izabere za vikara nadbiskupa Rainalda Gracijana de Cotignola. Po njegovoj spomen-ploči vidi se, da je već god. 1503. bio opat na Lokrumu. Petnaestog i šesnaestog vijeka vladaše razuzdanost živleña u svjetovnaštvu i svećenstvu, te i u red venediktovački u Dubrovniku, a nada sve kod nekijeh starješina, ušla se ova zaraza, te se tako, dok je vladao mitropolijom ovaj nadbiskup, dogodi po koji veoma sablažñivi slučaj god. 1514. i 1515. Naš Cerva, kao vikar i opat, da uredi stegu venedikto-

vačkoga reda, zamisli združene triju manastira: na Mletu, na Sv. Andriji i u Sv. Jakobu, pod jednjem opatom i u jednu skupštinu pod imenom Congregatio Melitensis (skupština Mletska) i zato on, opat Sv. Jakoba, nazvan je Abbas Melitensis (opat Mletski). Njegova osnova bi ipak izvršena stoprva iza njegove smrti. Zamjernu djelorednost onoga doba napomiše i prof. J. Gelcich u radnji o nekom fratra iz Osima, koji je početkom XVI. vijeka bio pozvan u poslanstvo u Dubrovnik. Cerva je zaslužan kao pjesnik i kao historičar.

Drugi kaluder, koji je živio u Sv. Jakobu, bješe Mavro Vetranic (1482-1576), savremenik Červin, opat Sv. Jakoba, Mleta i Sv. Andrije. On je isprva živio u Sv. Jakobu, ali poslije provede mnogo godina u samoći na Sv. Andriji. Bješe izvrsan pjesnik. Kažu da se u manastiru Sv. Jakoba čuvala njegova slika s natpisom, koji ga je slavio kao teologa i pjesnika¹⁾.

Sedamnaestog i osamnaestog vijeka živio je u Sv. Jakobu opat Ignjat Giorgi, vlastelin dubrovački i pjesnik. On je sastavio i život Sv. Venedikta. Mrtve kosti Tuberona i Đordi počivaju u Sv. Jakobu.

Osim njih ovjekuvječili su svoje ime kaluderi Anselmo Bandur i Mavro Orbini; napokon Placid Menčetić i Vasilije Gradić.

Koliko je kaludera obično bilo u Sv. Jakobu, ne znamo; ali znamo da šesnaestoga vijeka, oko god. 1515, na Mletu, osim opata, bio je prior otac Georgije i kaluderi otac Mavro, Harije, Rafajil, Gregorije, Gabril i Rusko²⁾.

Vihor, koji je podigao Napoleon I. na početku XIX. vijeka, otpuha slobodu republike i nene venediktovačke manastire.

Spomenuli smo prije, da poviše Sv. Jakoba vide se ruševine crkvice Sv. Orsule. Možda se na nju odnosi odluka velikoga vijeća 11. oktobra 1343.³⁾, po kojoj se od općinske zemlje poviše Sv. Jakoba daje nekomu, koji hoće da tu zgradi crkvu, zemlju za crkvu i vrt, i zemljište za gradnju kuća, i zemljište za težake, koji bi tu imali stanovati.

¹⁾ Upor. Adamovića „Građu za dubr. pedagogiju.“ 1885.

²⁾ Iz mojijeh bilježaka.

³⁾ Mon. Rag. Tomus I.

Dubrovčani i srpski jezik. (Kraj)

— Petar M. Kolendić. —

PRILOZI ISTORIJI SRPSKE KNIGE U DUBROVNIKU. (4)

Dubrovčani su više škole učili u Italiji, tamo su, u ostalom, zalazili radi trgovačkih i diplomatskih posala, neki su imali u Italiji i svoje zaseoke (čunduličeva porodica u Jakinu), jer je Italija i tad bila »jeveropski raj«, pa sam ja korjenito uveren, da sponihane *srpskoga* jezika, ne smetimo s uma: jezika potštene raje, u italijanskih pisaca moramo zahvaliti jedino Dubrovčanima. A takih je pomena bilo. G. 1594. Scaliger, govoreći o slavii svoje porodice, kaže: »Neque enim Canis ab illo latrati animalii dictus est, vt recte monet Iovius sed quod lingua Windorum, vnde principes Veronenses oriundos vult, Caham idem est, quod lingua Seruiana Cral (ko iz ovoga ne vidi, da je u izvorniku bilo pisano *кравъ*?), id est rex, aut princeps).« Tu, istina, ne pomine za izvjestioca Dubrovčanina, ali evo, odma, bistrijega dokaza. God. 1591. stampao je Angelo Roccha svoje djelo o vatickanskoj biblioteci. Izvjestilac za *srpski* jezik bio mu je *Dubrovčanin*, isusovac, *Martin Tempereca*, pa mu je on napisao *вче нашъ, ки ісчн нѣ некрѣчь*, prvi put do tad cirilovicom stampan u katoličkoj knizi. Nama su najglavnije ove riječi, gotova priznanica Marinova poznavanja srpskoga jezika: »Bosina vero inter ceteras Gentes *Servianam linguam* quam elegantiam & elengantiori loquendi forma vt solet, adhibentes, puriori, & elengantiori loquendi forma vt solet, ad accedit, sicut a Marino Temperezza Epidaurio à Societate Jesu hanc *linguam optime callente accipit*«. Eto već jednoga

) Epistola de vetustate et splendore Genitis Scaligeræ, Lvgdvni Batavorvm 1594., 19.

) Bibliotheca Apostolica Vaticana, Romæ 1591., 171. Da kogod ne misli, da je Tempereca Carčanin, evo još bošega podatka (str. 337.): Hæc... ex Marino Temperezza Epidaurio, scive Raguseo. U toj se knizi cirilovica redovito zove »alphabetsm Seruanvm«. Ističem još ova mjestâ, jer ovaj podatak dostiže, koliko ja znam, niše bio poznat: str. 326. »Sorabi, vel Sarbi, hodie Seruij Illyrice loquuntur« i str. 361. »Hæc-Dalmatica, vel Sclauona ab Illyrica illa, que Seruiana dicitur non discat.«

Dubrovčanina, koji poznaje srpski jezik. Za Tempericom spominemo istorika Lukarevića. Iz njegova djela »Copioso ristretto de gli annali di Ravsa« (Mleci 1605., Dubrovnik 1790.) vidi se, da su mu bili poznati srpski letopisi¹⁾. On, n. pr., kaže: »si legge nelle Croniche di Seruia« (I. izd. 37.; II. 62.) i »seriuono le Croniche di Seruia« (I. 38., II. 64.). Pominie i »un ristretto di Milich Velimiseglich Cronista di Bosna« (I. 25., II. 42.), a bio mu je poznat i čuveni fojnički kodeks: »Рѣдословие Бѣсанскога алити Илирекога И Сарпскога владання заведено Пѣставлено. По Станиславѣ Рѣдѣиѣ Попѣ; на славѣ Стипана Немањича цара Сарбѣлена и бѣшѣнака. 1340.«, jer kaže (I. 58.): »com' ancor riferisce Stanislau Rupeich Ban di Timorie nella uita dell' Imperadore Stefano«. Kako je, sjem toga, znao i za jeretičnu kńigu громинькакъ²⁾, čitao pisma srpskih vladalaca u našem arhivu, gledao njihove grobnice i putovao po mnogim srpskim krajevima, imao je već prilike upoznati srpski jezik, pa ga je i upoznao. Tako o Dušanu Silnome kaže: »mandò in Rausa vn' Araldo, che i Surbi domandano Tchie« (I. 51., II. 87.). U oba izdańa stoji, nema sumńe, štamparskom griješkom, Tchie mjesto Tepehie, a to je čast među srpskim dvoanima, što je u nom. sing. obično тѣпчиа, ali se nalazi i тѣпчик³⁾. Dale o Dušanovoj smrti piše: »s'amalò di febre, la quale il dì 18. Decembre, ch' i Seruiani domandano Pro-sienaz, lo fece morire« (I. 61., II. 103.). Ako je govor o Srbima u Srbiji, mi bismo očekivali oblik декемвриа, jer je naziv pròsinac

¹⁾ Ja mislim, da je i Orbini čitao i upotrebljavao take hronike. Uopreda njegove istorije s naj starijim našim letopisima — to bi samo potvrdila. To, možda, dokazuju i riječi: „Fù sepelita (Katarina) nella Chiesa d'Araceli, doue (come si legge nella Chronica di Frati Minori) venendo itd.“ (Il Regno de gli Slavi, 1601., 371).

²⁾ I. 25., II. 44.: „Estirpò (Nemańia) ancora delli suoi paesi le strighe, che con diabolica arte faceuano molti danni a gli huomini, alle bestie, & alli campi coltiuati. Questo ocioso inganno, proceduto nelle nostre terre dalle malefiche donne di monte Hemo (morto Nemagna) ritornò in riputatione sino che Stefano Imperadore di Surbia lo scacciò di Slauonia, & abbruggiò i libri di Magia. Questa opera domandata in lingua Slaua Gromignak, con la quale le persone empie chiamano i demonij, quantunque sia vietata di leggere, nondimeno appresso alcune persone scelerate, & da Dio maledette, è abbracciata.“

³⁾ Miklošić, Mon. Serb., 176.

ñima gotovo nepoznat. Ja sam opazio, da se nalazi samo u jednome četverojevandelu srpske recensije, iz početka četrnaestoga vijeka, gdje u sinaksaru dolaze imena mjeseca: роуѣнь, листопадъ, грудень (novembar, a po katkad i decembar), студени, просинецъ, скчень, соухы (marat), крѣзокъ (april), травень i изокі (jun)¹). Ali, moje je mišleñe, da Lukarević ovdje pod riječi Seruiani razumije Dubrovčane. Ta on i dubrovačke pjesnike zove »i poeti Serviani« (I. 144., II. 240.)²). Sve do Vukova doba, pa i u ilirskom pokretu, Dubrovčani su upotrebljavali srpska imena za mjesece (Upor. Српски рјечник, gdje gotovo za sve mjesece stoji »у Дубр.«). Nalazimo ih i u pjesnikâ, pa u Stulićevu i Della Bellinu rječniku, a ne smije se smetnuti s uma, da Della Bella kaže »il Dialecto di cui mi servo è il Bosnese e 'l Raguseo stimato il migliore«. I Lukarević, dakle, *poznaje* srpski jezik.

U vrijeme, kad je živio Lukarević (ili malo prije ñega), padaće i ona zagubljena, a ćirilovicom pisana hronika, što je spominje Dolci i Appendini, od koje sad imamo samo nešto tulomaka u prijepisu, u biblioteci Male Braće pod br. 300. (prede 312.). Prijepis poćiñe (str. 185.-6.) ovako: »In un Libro Serviano doue vi sono l' ep̃le, e li Uangeli che si leggono p t̃o l'anno in serviano Dopò poi pur in seruiano si legge così.

Nekase sna kadase počò Dubrounik graditi od grada Zaptata na 626 (poviše toga: na $\chi\kappa\varsigma$) godiseta Isukarst.

Nekase sna kadase donese glaua suetoga Vlasi ù Dubrounik na ч.к. 1013 lieta Isukarst« itd., a potoñi je zapis »Libro Missale del (kasnije ispravljeno u: di) Padre Frate Iacomo di Raguscia di Santo Dominico«, pa ja s toga mislim, da su ove bišeske bile na onome ćirilovskom lekcionaru u domin. manastiru³), a više je no jasno, da ih je ñeko u Dubrovniku pisao ćirilovicom. Dubrovčanin (Iñe Đorđić?), koji ih je latinicom ispisao u pomenuti rukopis, zove, dakle, taj katolički lekcionarij i jezik u ñemu srpskim imenom. Malo za tim, g. 1638., dubrovačka republika proglasi jednu objavu »in lingua Serviana

¹) L. Stojanović, Каталог рукоп. и стар. штамп. књига (1901) 5. ²) То је врло lijepo razložio prof. V. Đerić, О српском имену (1901) 18. ³) Upor. pošljedni broj „Srda“.

p maggior intelligenza alla Loggia¹⁾, a to je lijep dokaz, da je dubrovačka vlada svoj jezik službeno zvala srpskim imenom. Mogao bih ovdje pomenuti i to, da je g. 1550. dubrovački pisar ispisao »lingue serviane²⁾, a da je, g. 1564., naš senat dao »onus linguae servianæ Hieronymo Francisci de Primo³⁾, ali već znam, da to svode na ćirilovieu, ta davno su potoni podatak proglasili, da se tiče »tumača srbijanskoga jezika«!! God. 1711. izašlo je djelo Imperium Orientale Dubrovčanina Anselma Bandurija, pa je taj znameniti naučnik Porfirogenitove riječi: Konavli znače τῆ τῶν Σκλαβῶν διαλέκτῳ kolni put, preveo: Canale Serblorum idiomate viam plaustri significet (obr. 355.), te tim Konstantina ispravio i jezik Konavljana, podložnika dubrovačke republike, nazvao srpskim imenom. Za Bandurijem istaći ćemo pjesnika i istorika opata Mihajla Mariju Milišića, koji je bio »Cæsareus-Regius & Magni Ducis Hetruriæ apud Ragusinos Consul«. Iz njegove »Chorographia Patriarchatos Ipekiensis« vidi se, da je imao u rukama razne srpske letopise, u kojima se obično nalazi, da je sv. Sava postavio (po episkopu Nikanoru Ružičiću⁴⁾): utvrdio, jer je i otprije bila u Zahumlju jepiskopija) vladiku **оу халмьскои земли оу стонехъ пресветиѣ Кородинице**, jer kaže⁵⁾): »Ex Servianis scriptoribus non defuere, qui Episcopatus Stagnensis in Ragusina ditone eum (biva sv. Sava) fundatorem fuisse asserant, dum Stagni urbs, ejusque districtus cum proxima Chersoneso quæ Hyllis vocatur, sub regum Servianorum fuerat potestate.« I taj Milišić znao je srpski naziv za jezik, makar tim imenom krstio i stari crkveni slavenski, jer kaže (str. 457.): »alterum, sc. templum, vero construendum est in suburbio Tergestino, quod Regia providentia excitandum permisit, ad confovendam atque augendam emporii celebritatem

¹⁾ „Srd“ 1902., br. 13. ²⁾ Archiv XXI., 500. ³⁾ Rad CXV., 204. ⁴⁾ Историја срп. цркве II. (1895.) 498. ⁵⁾ G. Pray, Specimen Hierarchiæ Hungaricæ II. (1779.) 452. Srpski prijevod toga članka donio je „Сербскій Лѣтописъ“ g. 1843. (sv. I). Značajne su i ove riječi iz te knjiige (str. 451.): „cujus (sv. Save) festum solenni cultu celebrant Serviani die 14. Januarii veteri stylo, ut supra innuimus, morem gerentes, ejus nomini Catholicis quoque venerationem impendentibus, quamvis a publicis honoribus abstineant, cum Romana Ecclesia eum sanctorum Albo nondum adscripsit“.

ubi divina officia græca, & Serviana lingua alternis hebdomadis celebrantur.« God. 1741. ugledala je u Beču svjetlost Cremonographia ilirsko-raškoga općega zografa Hristofora Žefarovića, pisana, razumije se, slaveno-srpskim jezikom, pa je tu araldičnu knigu preveo na italijanski dubrovački pjesnik M. Marinović. Prijevod nije bio štampan (u privatnoj zbirci g. A. Benussi, br. 18.), a nosi natpis: »Spiegazione esatta delle Arme di diversi Regni itd... estratta da un originale a Stampa, in lingua Serbica, e Russa del 1741. e tradotta in Italiano da M. Marinovich nell' anno 1820.«

Tim smo doprli do prve polovine devetnaestoga vijeka, a namjera ove skice nije ni bila drugo, no opravdati Appendinjevo poznavanje imena »serbico« za jezik. Spomenuo bih još, da je naš Medo, desetak godina za tim, o jeziku Ivana Bunića Vučićevića pisao »asà strane jezika, da je upravo njegov jezik, liepi sàrbski jezik, podnariečja dubrovačkoga«¹). Na koncu ispravljam jednu hotimičnu griješku anonimnoga pisca brošure »Dubrovčani jesu li Hrvati?« (str. 77.) i to riječi: »Stulli nema u svojem rječniku riječi „Srb“ i „srpski“«. Upozorujem auktora te podvale na ova mjesta iz Stulićevih djela: »Sàrb, àrba, Sàrbalj, àrblja, m. *serviano*, homo ex servia. Sàrba, e, f. *serviana*, mulier ex servia. Sàrblji, a, e, Sàrbski, a, o, *di servia*, *servianus*«²) i »Serviana, donna di servia — sàrba, sàrbkinja, *mulier ex servia*. Serviano, uomo di servia -- sàrb, sàrbalj, sàrbljanin, *vir ex servia*. Serviano, *add.* -- sàrbli, sàrbski, *servianus*«³).

*

Eto završujemo uvjereni, da »opravdanost« g. Medinija hramle, polazeći, dakako, s gledišta, da je on riječma »spomen hrvatskog imena« podrazumijevao hrvatski naziv za jezik. Drugo izvađanje ostavljamo poštovanim čitaocima, samo još jedared ističemo, da je u Dubrovniku bilo poznato srpsko ime za jezik, pa krstili naši ocevi tim nazivom crkveni slavenski, stari srpski, slaveno-srpski ili najzad svoj materni jezik.

¹) Dubrovnik cviet narodnog kniževstva (1849.) str. 18. ²) Rjecososlòxje, II., 303. ³) Vocabolario it.-ill.-latino, II., 562.

B I Ľ E Š K E.

K ũ i Ź e v n o s t.

Iz XXV. i XXVI. toma Jagićeva arhiva odštampana je rasprava prof. *Konst. Jirečeka*. „Die mittelalterliche Kanzlei der Ragusaner“. No rasprava ova, koja se odlikuje neobično bogatom i vještački sredenom gradom, obuhvata više nego što bismo sudili po naslovu. Prof. Jireček ne raspravlja u njoj samo o dubrovačkoj srednjovjekovnoj kancelariji, nego propisuje mnogo nove svjetlosti na zvanice i kancelarije čitave Dalmacije, Arbanije i unutrašnjih srpskih i hrvatskih zemalja. Čitava radnja dijeli se na dva dijela. U prvom se govori o latinskoj kancelariji u dalmatinskim primorskim gradovima, te se naročito raspravlja u koje su vrijeme zamijenili u Dalmaciji i Dubrovniku svećenike u obavljanju notarijskih poslova izučeni juristi iz Italije. Detaljnije se zadržava Jireček na dubrovačkim latinskim notarima, priopćivši interesnih podataka do 1550. Pri kraju ovoga odijelka priopćio je pisac još nekoliko zanimljivih podataka o srednjovjekovnim kancelarijama u Kotoru, Baru, Ulcinju, Skadru, Drivastu i Draču. U drugom dijelu rasprave govori Jireček o postepenom prodiranju srpsko-hrvatskoga jezika u kancelarije primorskih gradova. Najviše građe imao je Jireček za historiju slovenske kancelarije u Dubrovniku. Najranije srpske listine polovinom XIII. vijeka pisali su Dubrovčani, koji tada još nije potpuno znali srpskoga jezika, zbog čega se i sretamo u njima s mnogim greškama, koje je Jireček veoma pregledno istakao. Docije pak, postepenim prodiranjem slovenskoga elementa u Dubrovnik, usavršili su se notari u pisanju srpskih isprava. Nemoguće je na ovom mjestu istaknuti glavne stvari u Jirečekovoj radnji, jer je u njoj sve od važnosti i bez ičega suvišnoga, tako da bismo morali čitav tekst prevoditi. Spomenućemo još, da je Jireček na kraju rasprave dodao u dodacima bogatu i zanimljivu arhivalnu građu o latinskim i slovenskim notarima u Dubrovniku, a sjem toga pridao je i nekoliko interesnih podataka o latinskoj i slovenskoj kancelariji u Kotoru, kao i nekoliko biježaka o notarima u Baru, Ulcinju, Skadru i Drivastu. Ovom radnjom, malom po obimu ali velikom po značaju, zadužio je Jireček u velike našu nauku.

„*Letopis M. S.*“

J. Hr. ocjeњуjući pripovijetke Iva Cippico: „Sa ostrva“, koje je izdala Srpska Književna Zadruga, veli o piscu: „Dobro je učinila Srpska Književna Zadruga, što je izdala u svom izdanju šest pripovijesti pripovjedača, koji nas ovlašćuje na najljepše nade, da će se vremenom vinuti u prve redove među savremenim pripovjedačima“.

Biogradska opština svake godine dava nagrade dacima Velike Škole za historijske rasprave. Ove je godine bila tema: „*Hilendarsko vlastelinstvo*“

do kraja 15-og vijeka^a. G. Miloš Zečević, filozof četvrte godine, dobio je nagradu od 400 dinara; drugu nagradu od 200 dinara nije dobio niko.

Za narednu godinu određeno je za nagrade 1000 dinara, a temati će biti ovi: „Pokušaji srpskih ustanika da oslobode Bosnu i bosanske intervencije u Srbiji od 1804-1809“; „Ostave srpske vlastele u Dubrovniku od 1389 god. pa na više“.

*

Ovijekh dana slavi talijanski svijet šestotu obljetnicu od rođenja velikoga talijanskoga liričara Frančeska Petrarke.

Petrarka se rodio u Arcu god. 1304. Već za rana sav se posvetio knjiži i proučavanju rimskih klasika. Po očevoj voji učio je pravo u Boloñi, ali odmah poslije očeve smrti ostavi Boloñu i nastani se u Avinonu, gdje tada obitavahu rimski pape. Putovao je po Francuskoj, Ingleskoj i Nemačkoj; te željan da obesmrti svoje ime napisao djelo *Africa* u latinskom jeziku hegzametrima, gdje govori o drugom punskom ratu. S toga bi okružen zlatnom aureolom u Kampidoju. God. 1350. ode u Rim, pohodivši uz put Firencu. Umro je u Arquà blizu Padove g. 1384. Znanstvena je djela pisao latinskim jezikom držeći, kao i drugi onda slavni ljudi, da talijanski jezik vrijedi za govor, ali da je „nedostojan“ da se njime raspravljaju velika i naučna pitanja. No latinska „Africa“ mu ne pribavi ni iz daleka onoliko slave, koliko talijanski „Canzoniere“, zbirka popjevaka, balada i soneta posvećenih njegovoj obožavanoj Lauri. Ta zbirka razdijeljena je u 3 dijela: „Rime in Vita di Laura“, „Rime in morte di essa“ i „Sopra argomenti diversi“. Također „I Trionfi“, na kojima se vidi velik utjecaj Danteov, rade o „madoni“ Lauri

Osim *Canzoniere* i *Trionfi*, koji su napisani talijanski, napisao je Petrarka još i ova latinska djela: „De rebus memorandis“, „De viris illustribus“, „Secretum“ i već prije pomenutu „Africa“.

*

„Prosvjeta“, društvo za pomaganje Srba daka iz Herceg-Bosne, dala je u štampu svoj kalendar za 1905. g., a uredio ga je g. Svet. Čorović iz Mostara. Čisti prihod kalendara namijenjen je siromašnijem Srbima daci. Cijena mu je 1 kruna. Sadržina će mu biti obilata a i dobra, u koliko nam obećavaju imena saradnika mu. Tu osim kalendarskoga dijela od prof. A. M. Matića ima i zabavno-poučni dio, koji su izradili gg. St. Novaković, Drag. Ilić, Aleksa Šantić, Simo Matavulj, Dr. M. Vesnić, Stevan Srećak, Dr. Jov. Cvijić i dr. Osim toga biće i dvaestak slika.

*

„Srpska Zora“, prosvjetno-privredno pruštvo Srba na Primorju, izdat će svoj kalendar za g. 1905.

*

Knjižarnica J. M. Denta u Londonu javlja, da će skorim izdati ilustrovano djelo Luigi Villari-a „Dubrovačka Republika“, jedna epizoda iz turskoga osvajañia (The republic of Ragusa, an episode of the turkish conquest) u prijevodu Vilijama Hultona — (Ovim se ispravja netačna biješka u prošlom broju Srda).

Prof. Tihomir Ostojić radi od duže vremena djelo: Srpska književnost. Sada u „Brankovu Kolu“ izlazi od toga djela odjelak: Od velike seobe do Dositeja Obradovića (1690-1783).

U zagrebačkim „Narodnim Novinama“ izlazi Malombra A. Fogazzara, koju s italijanskoga prevodi M. Lisičar.

U programu c. k. velike gimnazije u Zadru za škol. god. 1903-1904 P. Karlič napisao je: *Passio Sanctorum Quatuor Coronatorum*.

U „Izvjestaju o pravoslavnom bogoslovskom zavodu u Zadru“ za g. 1902-903. i 1903-904. nalazi se iz predavañia prof. M. P.: Uvod u katehnetiku.

U ovogodišnjoj IV. svesci Letopisa Matice Srpske izašla je radña D.ra Branislava Petronislava Petronijevića: Tolstojeva teorija umjetnosti (estetika).

Petrogradska *Изѣствіа слав. благ. общества* donijela su u majskoj svesci veoma prijegledan članak A. J. Jacimirskoga „Русская благовостительность Сербіи въ XVII. в.“ Iza lijepe studije P. A. Kulakovskoga o srpskoj kniži krajem pretprošloga vijeka i o ñenoj svezi s ruskom prosvjetom, i ovaj rad je ponovna potvrda one zajednice, koja toliko vijekova veže napućene balkanske Slavene sa sjevernom braćom. Ta sveza osobito se ističe od vremena Petra Velikoga, još od doba, kada je izašla (1722) na svijet *Исторіографія початія имени, славы и разширенія народа словенскаго*, name ruski prijevod historije „Il regno de gli Slavi“ Dubrovčanina Mavra Orbini. Milo nam je, što pisac spomiñe, da je „Petar Veliki stupio u užu svezu s turskim Slavenima i pomagao austrijske Srbe“, te da se „ñegov utjecaj opažao i u Crnoj Gori i u Dalmaciji, a osobito u Dubrovniku“. Ovo potonje, da i nema drugih podataka, potvrđuje „Plam sjeverski, t. j. pjevanje u hvalu moskovskoga veličanstva“ isusovca Ine Gradića (1710) i „Petar Aleksijević, ali petnaest zlameña, djela i česti Petra prvoga samodršca rusinskoga“ svećenika Stijepa Rusića (Rosa), prevodioca „novog uvjeta“ (1717). Na koncu pisac ističe, kako je „u početku osamnaestoga vijeka spljetski pjesnik Jeronim Kavañin napisao pjesmu „Bogatstvo i uboštvo“ proniknutu panslavističkim idejama. On je veličao ponosni lik Petra Velikoga i pomiñao staro proroštvo, da će Petar biti „car svega istoka“, i da je kanonik Đuro Ferić napisao „Uzeće Očakova ruskom vojskom“.

Umjetnost.

Izložba Muratova. — Mjeseca juna u dvorani Velike Škole u Biogradu bila je otvorena izložba umjetničkih slika Marka Murata. Tu su bili izloženi najnoviji radovi našega zemljaka: četiri kompozicije, biva, Projeće, Elegija, Vjetar i Kloa i Dafnis, a ostalo portreti, portretne skice i studije. Ovo je treća kolektivna izložba Muratovih radova.

Čist prihod izložbe bio je namijeñen ruskim rañenicima. Izložbu je posjetio i kralj Petar I.

O ovoj izložbi pisali su Dr. B. S. Nikolajević u „Biogradskim Novinama“ i Nadežda Petrović u „Letopisu“ Matice Srpske. Obojica konstatuju napredak u Muratovu slikañu i simpatično oceñuju radove ñegove.

Dr. V. S. Nikolajević završio je svoju ocjenu ovim riječima:

„Ovom svojom izložbom g. Murat se prikazao publici kao umjetnik s finim osjećajima, izrađenog ukusa i s lijepom tehničkom sigurnošću. U njegovim slikama ima uvijek delikatnosti i poezije, ima u svakoj nečega gospodskog i otmenog; ali zato nema onih velikih i uznemirenih scena, nema onog širokog života, koji umjetnost gradi vaspitačicom ljudi i kulturnom činičicom. Murat je slikar za osjetljive prirode i nežne duše; one će u njegovim slikama uvijek naći zadovoljstva i naslade — onakve, od prilike, kakvu osjećamo kad čitamo lijepu lirsku pjesmu.“

Nadežda Petrović veli:

„Marko Murat je pjesnik slikar, primorje ga načini sašalicom a po tom pjesnikom i slikarem. Njegova bujna mašta prenosi nas na daleka polja bajaka starih dubrovačkih dana i rimsko-grčkoga doba. Njegova poezija nas zavodi u neznane kutove carstva nimfa; vodi nas na cvjetne poljane, gdje priželjkuje slavuj, gdje je vječita sreća i ljubav; gdje preko rujina prolaze tiho vremena, stojeće po stojeće, ne ostavljajući za sobom traga, do mahovine na pozelelelim stjenama, gdje se još samo gušter sunča.“

Za slike „Proleće“, „Dafnis i Kloe“ i „Konavôku“ veli Nadežda Petrović: „U sve tri slike Murat je unio sve svoje osjećaje, svoju dušu, svoje ja; on nam je iznio sve što je u stanju bio iznijeti, mi u nemu naziremo veličinu; on se ne će na ovome zaustaviti, on će ići dalje.“

*

Novi List. — Septembra mjeseca počeeće u Biogradu izlaziti „Muzički List“, koji će izlaziti dva puta mjesečno.

*

Pedeseta obljetnica Lisinskoga. — Najvećim miškom proslavio je bratski hrvatski narod, 31. maja, pedesetu obljetnicu smrti Lisinskoga. On, osnivač prve hrvatske opere, on, koji je u najboljem naponu života, prezren i bolan, izdahnuo, nije ni iza smrti bio nagrađen kako je zaslužio. Naročito smo sačekali ovu priliku, da ovo kažemo, jer uzalud evo gotova dva mjeseca prevrćemo hrvatske novine*) — niko ga ni sitnom biješkom nije pomenuo. A to nije pravo.

Rodio se u Zagreb od siromašne porodice 8. juna 1819. Svoje pravo porodično ime Fuchs zamijenio je u kompozicijama ponašenim prezime-
nom Lisinski. Uz pripomoć prijatelja Alberta Strige ode g. 1847. u Prag, da se usavrši u muzičkoj umjetnosti. Po dovršenim naukama vrati se u Zagreb. Tu, mješte da postigne ugledno mjesto, kako se je nadao, ispusti svoju plemenitu dušu u sirotinji, bijedi i nevoji 31. maja 1854.

God. 1846. davalo se njegovo prvo djelo, a ujedno i prva hrvatska opera „Ljubav i Zloba“, kojom požanje neočekivan uspjeh. Komponovao je i više manjih pjesama u narodnem duhu, kao „Prosto zrakom ptica leti“, „Putnik“, „Brod“, a sve su mu kompozicije prožete melanholijom, pravim osjećajem putničke mu duše. Idilom „Večer“, još kao dak pra-

*) Nama se čini, da je u „Obzoru“ izašlo nekoliko članaka o Lisinskom.
— Ured.

škoga konservatorija, zadivi prašku publiku. Dugo je radio na operi „Porina“ ili „Oslobodeće Hrvata ispod jarma franačkoga“, koja se predstavljala oktobra 1897. To je bio trijumf Lisinskoga među hrvatskom publikom u potpunijoj jačini riječi. Libretto „Porina“ i „Lubavi i Zlobe“ je iz pera pjesnika Demetra.

Ponovo ističemo, da nas je, kao prijatelje slavenske umjetnosti, ova apatija silno dirnula, a završujemo pjesnikovim riječima:

„Narod, koji svoje mrtve štuje,
Na prošlosti budućnost si snuje.

Nemo.

Čitajla.

† *Antun Čehov*. — Jedan od najpopularnijih današnjih ruskih pripovjedača Anton Pavlovič Čehov zaklopio je za navijek svoje oči, rano — u četrdeset četvrtoj godini svoga života. Danas u ruskoj literaturi, uz velikoga romancijera i moralnoga filozofa Tolstoja i Maksima Gorkoga, najveći je talenat bio Čehov. Čehov je najinteresantnija, a bez sumnje i najznamenitija pojava mlade ruske naturalističke škole, koja je zamijenila Turgeņeva, Dostojevskoga, Gončarova i dr. On se rodio u Taganrogu god. 1860. Svršio je gimnazije zatim medicinu u Moskvi. Za svoga dakovaņa imao je Čehov da se brine ne samo za sebe nego i za čitavu porodicu; svojijem radom morao je da izdržava sebe, roditelje i braću. Možda se već i od tada u njemu zametla klica teške bolesti, sušice, koja ga eto sada u grob svalila.

Još kao dak javlja se Čehov svojijem šaljivijem pričama u humorističnijem listovima, pa poslije u „Novom Vremenu“.

Ńegove priče treba čitati s ozbiljnošću i razmišljanjem, pa da ih se tek tada može pravo i istinski shvatiti i razumjeti; samo mislen čitalac može, pače mora, da nade u njima prave duševne naslade.

U prvijem se svojijem radovima Čehov javlja kao humorističar, ali je znao katkad i takovih pripovijedaka napisati, da čitaoca čisto sjeta obuzme. Ńegove ozbiljne pripovijetke duboke su i snažne. Napisao je koju stotinu pripovijedaka i dobar broj pozorišnjih djela.

Od većijih pripovijedaka spominjemo; „Dvorana br. 6.“, „Seljaci“ „Dvoboj“ i dr. a iz dječijega života: „Vanjka“, „Djeca“, „Griša“ i t. d.

Čehovjeve su novele jasne i umjetnički zaodjenute. U jednoj malenoj, sitnoj pripovijetki zna on predstaviti tipove, situacije i same momente ljudskoga života tako, da ih teško čitalac može zaboraviti. Takav je i Maupassant u francuskoj literaturi.

Čehov se mnogo prevodio i prevodi u sve kulture jezike, te nema gotovo nijedne književnosti u Jevropi, u kojoj nije prevedeno što njegovo. A prevoden je prilično i u nas. I „Srd“ je donio u prijevodu do sada ove njegove pripovijetke: „Gospode“, „Psss!“, „Neuspjeh“, „Medvjed“, šala u jednom činu.

Fr. V. K.

